

Filozofija historijske znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji?¹

Kristian Benić

Znanje o povijesti jedan je od temeljnih problema metodologije historijske znanosti. Razmišljanje o njegovim izvorima i dosegu trebalo bi biti polazište rada svakoga povjesničara. Načinom je problematiziranja i izlaganja odgovora metodologija historijske znanosti usko vezana uz filozofiju historijske znanosti, koja postoji kao autonomno područje unutar filozofije znanosti. Suvremena hrvatska historiografija također pokazuje interes za rasprave o izvorima i dosegu znanja o povijesti. Koliki je interes i kakav sadržaj rasprava o filozofiji historijske znanosti, najbolje se vidi na primjeru publiciranih radova u suvremenim hrvatskim historiografskim časopisima. Suvremeni se hrvatski povjesničari većinom nesustavno i površinski bave usko povezanim problemima metodologije i filozofije historijske znanosti, dok samo manji broj autora pruža značajniji doprinos raspravi. Jedan su od osnovnih predmeta interesa hrvatskih povjesničara postmodernistički autori, koji – niječući postojanje realnosti neovisne o jeziku – negiraju i niz ustaljenih predodžbi o historijskoj znanosti, te problem interdisciplinarnosti, kojim se otvara pitanje odnosa historijske znanosti prema spoznajama koje pružaju prirodne znanosti i ostale znanosti o čovjeku.

U suvremenoj hrvatskoj historiografiji postoji nedostatak...?

Godine 2002. objavljen je hrvatski prijevod knjige Roberta Williama Fogela i Geoffreya Rudolpha Eltona *Which road to the past? Two views of history* (u hrvatskome prijevodu *Kojim putem do prošlosti? Dva pogleda na povijest*). Zbog važnosti je i intrigantnosti misli njegovih autora potrebno citirati dva odlomka iz toga djela jer je njihov sadržaj osnovni motiv nastanka ovoga rada:

Povjesničari su se navikli govoriti o tome što to oni ustvari rade: rasprave o metodi, o teoriji, o ortodoksnosti i herezi odjekuju običnim sobama, prodiru u stručne časopise, pa i pune cijele knjige – obično male. Samo po sebi takvo zanimanje, iako se na njega troši vrijeme koje bi se moglo iskoristiti za stvarno pisanje povijesti, ima svoje vrijednosti, osobito u suprotstavljanju dobronamjernim promišljanjima učenih ne-povjesničara. Problemi i značenje nastojanja da se ponovno otkrije prošlost neko su vrijeme bili omiljena tema pojedinih filozofa čije dubokoumne i izvorne analize za "radnog" povjesničara ne izgledaju uvijek važne. Ovaj posljednji, prilično obično stvorenje, ipak je morao postati svjestan da se o njegovim poslovima može razmišljati filozofski i to ga

---

¹ Rad koji je pred čitateljem rezultat je mogega interesa za probleme metodologije historijske znanosti i doprinosa filozofije u njenim raspravama. Nastojim ukazati na potrebu jačega utjecaja filozofije na historijsku znanost, što smatram "žrtvom" koju povjesničari moraju podnijeti žele li osvježiti istraživanje povijesti. S druge pak strane upućenom se filozofu moje tvrdnje koje se tiču filozofije mogu učiniti neadekvatne, preširoke ili pak neistinite jer ih je bilo potrebno prikazati u što jednostavnijem i kraćem obliku. Cilj mi i nije razjasniti sve točke prelamanja filozofije i historijske znanosti, što bi zahtijevalo izradu povećе monografije, već dobiti uvid u činjenicu u kojoj mjeri hrvatski povjesničari raspravljaju o problemima zajedničkim i filozofiji i historijskoj znanosti.

počinje zabrinjavati: propušta li nešto što bi dugoročno učinilo njegove radove cijenjenim u očima dubljih mislilaca? U cjelini uzevši, odgovor je ne, ali poticaj koji su omogućili filozofi povijesti može ipak pretvoriti "radnog" povjesničara u "razmišljajućeg" povjesničara.²

Rijetko naša stručna publika – pa makar i s dva desetljeća zakašnjenja, kao što je slučaj s ovom raspravom – ima priliku zaviriti u radove s područja metodologije povijesne znanosti koje većina "praktičnih" povjesničara rado pročita, ali ih nerado piše. Povjesničari u Hrvatskoj bave se isključivo primijenjenim istraživanjima, pa se trajno osjeća nedostatak poticajne metodološke rasprave u kojoj bi se pokazale prednosti i nedostaci pojedinog pristupa. Mnogima to "teoretiziranje" izgleda toliko različitim od uobičajenog povjesničarskog rada da su skloni dovesti u pitanje i opravdanost vođenja rasprava tog tipa. Međutim, bez stalnog propitivanja vrijednosti i dosega kao i priznavanja pogrešaka i manjkavosti pojedinog pristupa, izloženi smo, kao struka, onome najopasnijem: nekritičkom i neprovjerenom usvajanju stranih modela istraživanja ili pak zadržavanju na zastarjelim pristupima i ograničenim izvorima. Upoznavanje sa stručnim metodološkim raspravama stoga je nužnost svakom napretku naše historiografije.³

Važno je uočiti da autori knjige i Suzana Leček, autorica zanimljiva pogovora, upozoravaju na suprotnost koja postoji između tzv. "praktičnih" povjesničara i onih koji razmišljaju o metodama i teoriji historijske znanosti. Fogel i Elton potonje nazivaju "filozofima", dok s druge strane Leček, očito ciljajući na istu skupinu autora, govori o nedostatku "metodološke rasprave". Pojmovnu zbrku koja bi zbog toga mogla nastati pokušat ću izbjeći analizom značenja ključnih pojmova. Nužno je razjasniti o kakvim je vrstama rasprave uopće riječ te u kakvoj su povezanosti s njima filozofi.

Izjava je Suzane Leček o trajnu nedostatku poticajnih metodoloških rasprava, koji se osjeća u Hrvatskoj, bila glavni poticaj nastanku temeljnoga sadržaja rada. Budući da znanstvenici – pa tako i povjesničari – nerijetko vrlo pretenciozno običavaju govoriti o nedovoljnoj istraženosti određenih tema, čime opravdavaju svoje zanimanje za njih, njezinu izjavu tretiram kao hipotezu čiju mogućnost verificiranja ili falsificiranja treba istražiti. Tvrditi da u Hrvatskoj postoji nedostatak metodoloških rasprava, i to tijekom dužega razdoblja, prilično je jaka tvrdnja te vjerujem da bi trebala zaintrigirati svakoga povjesničara. Zato ću nastojati utvrditi u kolikoj mjeri možemo govoriti o njenoj istinitosti ili neistinitosti.

---

² Fogel, R. W. – Elton, G. R., *Kojim putem do prošlosti? Dva pogleda na povijest*, Ibis grafika, Zagreb, 2002., str. 7.

³ Leček, S., pogovor knjizi Fogel, R. W. – Elton, G. R., *Kojim putem do prošlosti? Dva pogleda na povijest*, str. 117.

Svoj je kratki pogovor Suzana Leček napisala 2002., što nije zanemariv odmak od naše današnje pozicije, budući da su promjene i događaji u 21. stoljeću brži nego ikada prije. U znanstvenoj je produkciji to uočljivo u veoma obilnu i ubranu nastanku istraživačkih radova, čija je dostupnost internetom postala trenutna. Zato vremenske okvire ispitivanja navedene hipoteze valja strogo ograničiti. No na temelju kojega ih kriterija možemo odrediti? Smatram da kao vrlo solidan kriterij u određivanju okvira rasprave može poslužiti 1996., kada je izdana knjiga Mirjane Gross *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*. Riječ je naime o autorici koja je gotovo jedina kontinuirano u hrvatskoj historiografiji pružala plodne rasprave o metodologiji historijske znanosti, kako će se kasnije vidjeti. Cilj je dakle ovoga rada utvrditi koliko su u hrvatskoj historiografiji zastupljene rasprave o problemima koje je Suzana Leček nazvala "metodološkim" i kojim se temama bave, i to u razdoblju od 1996. do 2007. godine.

Plan bi se izlaganja mogao sažeti na sljedeći način:

1. određivanje značenja i odnosa ključnih pojmova:
  - a) povijest, historija, historijska znanost i historiografija,
  - b) filozofija društvenih znanosti, filozofija povijesti i filozofija historijske znanosti,
  - c) metodologija historijske znanosti,
  - d) metodologija historijske znanosti i filozofija historijske znanosti,
  - e) suvremena hrvatska historiografija;
2. prikaz zastupljenosti i sadržaja rasprave o problemima metodologije historijske znanosti i filozofije historijske znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji:
  - a) rješenja Mirjane Gross,
  - b) stavovi o postmodernističkim autorima,
  - c) problematiziranje interdisciplinarnosti,
  - d) prevodilačka djelatnost.

U sljedećem će se dijelu rada utvrditi koji je odnos između rasprava koje Suzana Leček naziva metodološkim, a Fogel i Elton filozofskim. Odgovor na to pitanje ukazat će nam na potrebu za određenim poticajima suvremenoj hrvatskoj historiografiji od suvremene filozofije.⁴

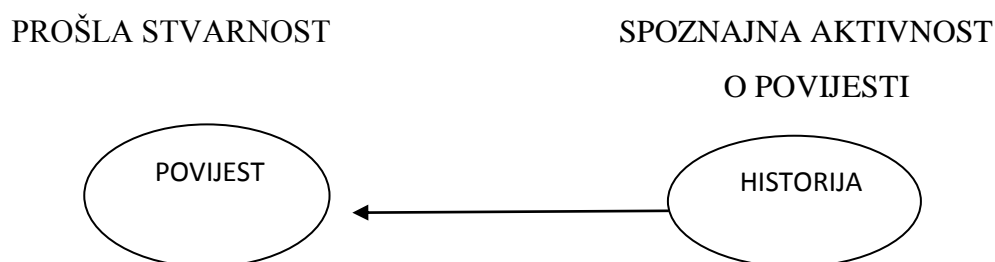
---

⁴ Unutar SFRJ hrvatska je historiografija bila izložena uglavnom politiziranoj marksističkoj filozofiji, što se često pokazalo neprikladnim za istraživanje hrvatske povijesti i navodilo kao tobože ključan dokaz da filozofija

Povijest, historija i historijska znanost – dosadno, raspravljano, naporno, ali nužno!

Zanimljivo je da se pri razmatranju o metodologiji historijske znanosti u hrvatskoj historiografiji može naići na probleme u samome početku. Kao što je već ranije naglašeno, jedan je od problema značenje temeljnih pojmova koji se koriste u raspravi o historijskoj znanosti u hrvatskoj historiografiji. Pri pisanju tekstova često postoji određeni manjak odgovornosti, koji se manifestira upotrebom pojmova nejasno definirana značenja, što naposljetku rezultira nepravilno formuliranim problemima i pogrešnim rješenjima. Na takvu su vrstu pogrešaka rasprava o metodologiji historijske znanosti posebno osjetljive. Uostalom, već je u dosadašnjem tekstu korišteno nekoliko ključnih pojmova koji zahtijevaju jasno određenje značenja.⁵ Riječ je o pojmovima kao što su npr. "povijest", "historijska znanost" ili "metodologija historijske znanosti".

Mirjana Gross pripada našim najaktivnijim autorima na području rasprava o metodologiji historijske znanosti, stoga smatram opravdanim pozivati se upravo na njezina rješenja. U svojim dvama ključnim djelima o metodologiji historijske znanosti, *Historijska znanost – razvoj, oblik, smjerovi* i *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*, Mirjana Gross vrlo jasno poziva na nedvosmisleno definiranje ključnih pojmova.⁶ Suština je njezina rješenja strogo razlikovanje pojma "povijest", koji označava prošlu stvarnost, tj. predmet istraživanja, od pojma "historija", koji označava svako bavljenje prošlošću, tj. prošlom stvarnošću. Odnos tih dvaju pojmova jasno pokazuje jednostavna ilustracija:

---

ne smije imati veze s istraživanjem povijesti. Međutim marksistička filozofija nije jedini oblik filozofiranja, stoga ne mislim isključivo na nju kada govorim o filozofiji. Upravo zato koristim termin "suvremena filozofija" jer njime označavam cjelokupno bogatstvo aktualnih filozofskih pravaca.

⁵ Određivanje je značenja ključnih pojmova izvedeno na temelju meni dostupne i od znanstvene zajednice priznate literature, ali također i na temelju mojih osobnih zapažanja i vlastitih prijedloga rješenja. Time nastojim pružiti čitatelju osnovu za pravilno razumijevanje daljnje teksta.

⁶ Usp. Gross, M., *Historijska znanost – razvoj, oblik, smjerovi*, SNL, Zagreb, 1980., str. 22. ili Gross, M., *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*, Novi liber, Zagreb, 2001., str. 17.

Navedena značenjska razlika ne iscrpljuje sva značenja koja analizom možemo uočiti. Mirjana Gross upućuje na moguću višeznačnost i samoga pojma "historija" te uočava kako spoznajnu aktivnost o povijesti moramo shvatiti u dvama odvojenim značenjima, koja ona naziva užim i širim značenjem:

Historija u širem smislu je način kojim čovjek spoznaje svijet uz pomoć uspomena, tradicije, mitova i određenih neprovjerenih i nekontroliranih znanja iz stvarne prošlosti. Historija u užem smislu je znanost, tj. poseban oblik spoznaje svijeta pomoću znanstvene rekonstrukcije povijesnih pojava.⁷

Gross dakle razlikuje aktivnost bilo kojega oblika spoznavanja prošlosti, npr. bakino pričanje djetetu priče o porijeklu njihove obitelji, od spoznaje svijeta pomoću znanstvene rekonstrukcije povijesnih pojava. Iako je Gross željela pokazati zašto je historija u užem smislu znanost, što to znači nije potpuno jasno jer je u definiciji same znanosti opet upotrijebila pojam znanosti te time učinila grešku cirkularnosti – pokušavši nedefinirani pojam definirati koristeći isti taj nedefinirani pojam. U *Suvremenoj historiografiji* nije se zadržala na identičnoj formulaciji, čime je učinila pomak prema izbjegavanju cirkularnosti:

U smislu spoznaje to je historija, kao svako bavljenje prošlošću, a posebno historijska znanost (znanstvena ili profesionalna historija) kojom sustavnom analizom, na temelju istraživačkih standarda, nastojimo spoznati dijelove prošlosti.⁸

Takvom je formulacijom jasno i nedvosmisleno određeno značenje pojma "historijska znanost" kao posebno područje znanstvene djelatnosti koje se bavi istraživanjem povijesti. Historijska znanost istraživački je postupak, a povijest je predmet istraživanja, tj. ono što se istražuje! Uskličnik je na ovome mjestu svakako potreban jer je to činjenica na koju povjesničari prečesto zaboravljaju, a koja je u raspravi o metodologiji historijske znanosti iznimno važna.

Već je nekoliko puta u ovoj raspravi upotrijebljen i pojam "historiografija". Čitateljima laicima, a i samim povjesničarima izmiče određenje Mirjane Gross. Historiografija je pismeno izlaganje rezultata istraživanja. Upotrebljavanje je toga pojma u drukčijem značenju, a bez njegova specifična određenja, kršenje ideje uzorna izlaganja. Autor tada radi nepotrebnu i po interpretiranje pogubnu maglu oko vlastitoga teksta.

Iz dosadašnjega je izlaganja, prvenstveno utemeljena na prijedlozima Mirjane Gross, moguće zaključiti kako moramo govoriti o različitim značenjima četiriju temeljnih pojmova: povijest, historija, historijska znanost i historiografija. Budući da takvo određenje smatram

---

⁷ Gross, M., *Historijska znanost – razvoj, oblik, smjerovi*, str. 23.

⁸ Gross, M., *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*, str. 18.

izrazito kvalitetnim, ali i suštinski potrebnim napretku hrvatske historiografije, u ovome ću radu navedene pojmove koristiti upravo u tim značenjima.

Metodologija historijske znanosti i filozofija historijske znanosti

Dosljedna upotreba značenja koja je uspostavila Mirjana Gross ima posljedice u određivanju značenja drugih pojmova. Tu ću morati predložiti rješenje koje nije potpuno u skladu s hrvatskom znanstvenom tradicijom, pa ni s određenjima Mirjane Gross. Riječ je o uvođenju pojma filozofija historijske znanosti. Mirjana Gross ne navodi taj pojam, no vjerujem da bolje označava područje rasprave.

Kako smo već u uvodu mogli uočiti, Fogel i Elton govore o angažmanu filozofa u razmišljanju o problemima historijske znanosti, dok Suzana Leček govori o nedostatku rasprava o "metodologiji povijesne znanosti".⁹ Već na temelju navedenoga možemo razmišljati i zaključivati o svojevrsnoj povezanosti filozofskih pozicija i metodologije historijske znanosti. Možemo pretpostaviti da Leček, govoreći o "metodologiji povijesne znanosti", apelira i na rasprave filozofa. Ključno je pitanje već postavljeno: koji je odnos filozofije i metodologije historijske znanosti? U kontekstu rasprave u kojoj pokušavam što nedvosmislenije uputiti na značenja temeljnih pojmova metodologije historijske znanosti, filozofske rasprave hrvatskim povjesničarima vrlo lako mogu zadati glavobolju. Kada se pojedini pojmovi vrlo uobičajeni u filozofiji pokušaju prenijeti u rasprave o historijskoj znanosti, unose još veću zbrku! Od užega su interesa za ovaj rad dva pojma – "filozofija povijesti" i "filozofija historije".

Uzmimo za primjer brojem stranica veliko djelo hrvatskoga filozofa Predraga Vranickog, tiskano 2001., pod nazivom *Filozofija historije*. Predrag Vranicki jedan je od najaktivnijih hrvatskih filozofa u posljednjih šezdeset godina, a pisao je posebice o filozofiji marksizma i filozofiji povijesti. To je djelo tiskano od 2000. do 2003., na više od tisuću stranica. Ono pak o čemu Vranicki u djelu prvenstveno piše jest predstavljanje ideja autora

---

⁹ Lako je uočljivo kako prijedlog Mirjane Gross o značenjima navedenih temeljnih pojmova ne koriste svi suvremeni hrvatski povjesničari. Tako npr. Suzana Leček govori o povijesnoj znanosti, dok bi Mirjana Gross na tome mjestu, u skladu sa svojim određenjima, vjerojatno koristila pojam historijska znanost. Time se otvara pitanje koliko je uopće prijedlog Mirjane Gross zastupljen u hrvatskoj znanstvenoj zajednici.

koji su se bavili uglavnom metafizikom povijesti, tj. smatrali da mogu u povijesti uočiti određene jednosmjerne zakone, smjer kretanja povijesti ili pak njen duboki smisao. Riječ je dakle o autorima koji stvaraju različite teorije o smislu povijesti, tj. prošle stvarnosti, i njezinu budućem kretanju. Radi lakšega se shvaćanja kao paradigmatičan primjer filozofa povijesti može uzeti Aurelije Augustin, koji je smatrao da je ljudska povijest "put prema spasenju", ili pak G. F. Hegel, koji je smatrao da je povijest "put Apsoluta ka samospoznaji"¹⁰. Filozofi povijesti nisu se bavili razmatranjima koja su najuže vezana uz historijsku znanost, već ih je zanimala povijest kao objektivna prošla stvarnost. No ako pojmove povijest i historija dosljedno upotrijebimo u značenju koje je predložila povjesničarka Mirjana Gross, naslov knjige Vranickoga potpuno je promašen! Naime ako je riječ o filozofiji historije, onda tisuću stranica teksta knjige mora biti posvećeno filozofskim problemima spoznajne aktivnosti o povijesti, a ne filozofskim razmišljanjima o prirodi objektivne prošle stvarnosti. Prikladniji bi stoga naslov njegove knjige bio *Filozofija povijesti*.

Zanimljivo je, te prvenstveno zabrinjavajuće, napomenuti kako je Vranickom nevažno razlikovanje pojmova historija i povijest:

U biti, kako sam već pisao u predgovoru objavljenih uvodnih dijelova ovoga rada, oba su termina semantički jednaka te označavaju i realno historijsko zbivanje i opis ili prikaz toga realnog zbivanja. Sasvim je razumljivo da pojedinci mogu, budući da u našem jeziku postoje dva termina, jedan termin upotrebljavati za oznaku realnoga historijskog zbivanja (*res geste*) ili nekoga posebnog ili bitnog momenta tog zbivanja, a drugi termin za pisanu historiju (*historia rerum gestarum*). Ali, to ne proizlazi iz različite semantike tih pojmova, nego od subjektivne odluke koja se, prema tome, može ali i ne mora prihvatiti. Ja ne pravim razliku, jer je zapravo i nema, pa termin povijest upotrebljavam uglavnom onda kada se radi o nekomu našem teoretičaru ili prevodiocu koji taj termin upotrebljava ili kada mi stilski više odgovara.¹¹

Čini se dakle da je cjelokupno razlikovanje značenja pojmova "povijest" i "historijska znanost" Mirjane Gross u nekoliko redaka teksta Vranickog elegantno odbačeno. Ta je činjenica zabrinjavajuća jer se tada lako može učiniti da između filozofa i povjesničara postoji nepremostiva razlika već u temeljnim razmišljanjima. Ako bi to bila istina, cjelokupno nastojanje ovoga rada, kojim nastojim uputiti na isprepletenost problema filozofije historijske znanosti i metodologije historijske znanosti, postalo bi vrlo upitno. Ne vjerujem da među njima postoji nepremostivi jaz. Djelo Vranickog, iako je vrlo obimno, nije reprezentativan

---

¹⁰ Navedeno prema Little, D., *Philosophy of History*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/>.

¹¹ Vranicki, P., *Filozofija historije*, sv. 1, Golden marketing, Zagreb, 2001., str. 14.

primjer razmišljanja filozofa o historijskoj znanosti. Uostalom, dovoljno je pristupiti čitanju njegova djela te uvidjeti kakve poteškoće prilikom intepretiranja čini nerazlikovanje značenja pojmova "povijest" i "historijska znanost". Čitatelju često nije jasno govori li Vranicki o spoznajnoj aktivnosti o prošlosti ili o samoj povijesti. Srećom, velik je broj drugih filozofa pružio korisnije poticaje historijskoj znanosti.

Da bi se izbjegli navedeni problemi, pojedini su filozofi počeli razlikovati dvije vrste filozofije povijesti, čega je bila svjesna i Mirjana Gross. Uputila je na to u *Historijskoj znanosti*, pozivajući se na Arthura C. Dantoa, koji je utvrdio postojanje "analitičke filozofije historije" i "supastancijalne filozofije historije". Pod supstancijalnom filozofijom historije Danto podrazumijeva teorije o povijesti, te taj tip nije najuže vezan za historijsku znanost. S druge pak strane analitička filozofija historije područje je rasprave o temeljnim pitanjima historijske znanosti. Predmet je njezina bavljenja analiza "logičke, spoznajne i metodološke pretpostavke mišljenja o 'historiji', velikim dijelom logike historijskog istraživanja."¹² Iz te je definicije razvidno kako "analitičke filozofe historije" prvenstveno zanimaju problemi spoznaje o povijesti. U takvoj filozofiji historije dakle povjesničari mogu pronaći zanimljiva polazišta za vlastito razmišljanje, koja će se pokušati prikazati u daljnjem tekstu.

Kako je već napomenuto, Mirjana Gross bila je svjesna postojanja područja filozofije koje se prvenstveno bavi historijskom znanošću. Uostalom, u *Suvremenoj historiografiji* jasno je definira:

Nasuprot tome, kritička ili analitička filozofija historije želi definirati formalno obilježje historije kao ustrojstva znanja analizom metodskih postupaka povjesničara te je ona danas grana teorije znanja ili epistemologije.¹³

Nije mi cilj na ovome mjestu detaljnije ulaziti u stavove Mirjane Gross o "analitičkim filozofima historije", već je prije svega bilo važno jasno uočiti postojanje područja filozofije koje prije svega problematizira teme usko povezane s historijskom znanošću, tj. s metodama dolaska do spoznaja o povijesti. S druge pak strane ideje se "analitičkih filozofa historije" dobro uklapaju u širu perspektivu koju otvara filozofija znanosti. Iako je polje bavljenja filozofije znanosti vrlo široko, nekoliko je problema koji obilježavaju cjelokupnu raspravu:

1. Što je specifičnost znanstvene metode?
2. Postoji li stroga demarkacijska granica između znanosti i disciplina kao što su historijska znanost, sociologija i ekonomija?
3. Je li važnije falsificirati ili verificirati znanstvene teorije?

---

¹² Gross, M., *Historijska znanost – razvoj, oblik, smjerovi*, str. 22.

¹³ Gross, M., *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*, str. 111.

4. Što razlikuje dobra od loših objašnjenja?
5. Postoji li mogućnost unificiranja svih znanosti?¹⁴

Glavni je dakle interes filozofa znanosti kritičko analiziranje spoznajnih metoda, postupaka i pojmovnoga aparata svih oblika znanosti. No različite vrste znanosti imaju vlastite specifičnosti, koje zahtijevaju posebno razmatranje. Zato se, posebice u angloameričkome području, kao posebno područje filozofije znanosti iskristaliziralo područje filozofije društvenih znanosti, o čemu svjedoči postojanje vrlo kvalitetnih zbornika radova kao što je npr. *Readings in the Philosophy of Social Science*, koji su uredili Michael Martin i Lee McIntyra. Društvene se znanosti tretira kao poseban oblik znanosti koji funkcionira pomoću specifičnih spoznajnih metoda i postupaka, što rezultira nizom filozofskih problema. Kao jedna od društvenih znanosti interes je autora toga zbornika pobudila i historijska znanost, stoga smatram da s razlogom možemo govoriti o postojanju područja koje se treba zvati filozofija historijske znanosti. Historijska znanost kao oblik spoznajne djelatnosti o svijetu treba biti analizirana jednakim pojmovnim aparatom kao i ostali oblici znanosti. Riječ je dakle o području čiji je sadržaj određen većinom temama, načinima argumentiranja i problemima filozofije znanosti, ali je u središtu zanimanja takvih autora historijska znanost.

Spoznaje filozofije historijske znanosti usko su vezane s problemima i rješenjima koje autori poput primjerice Mirjane Gross smatraju problemima metodologije historijske znanosti. Smatram da su značenja pojmova "filozofija historijske znanosti" i "metodologija historijske znanosti" toliko usko povezana da među njima gotovo postoji odnos sinonimnosti. Priroda se te veze može najbolje razumjeti uvidom u osnovne probleme filozofije historijske znanosti i metodologije historijske znanosti.

Daniel Little u preglednome članku *Philosophy of history* ističe pet problema koje "analitički filozofi historije", tj. filozofi historijske znanosti smatraju temeljnima:

1. Kako znamo činjenice o povijesti?
2. Na koji način dostupni izvori određuje spoznaje historijske znanosti?
3. Što čini dobro historijsko objašnjenje?
4. Koja je uloga općih zakona u objašnjenjima koja pruža historijska znanost?
5. Koji je odnos historijske znanosti prema prirodnim znanostima?¹⁵

Vrlo sličnim problemima bave se i radovi uvršteni u zbornik *Readings in the Philosophy of Social Science*:

---

¹⁴ V. natuknicu *Philosophy of Science* u: Blackburn, S., *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford University Press, 1996., str. 343.

¹⁵ Little, D., nav. dj.

1. problem uloge zakona u historijskoj znanosti,
2. uloga općih zakona u tumačenju ljudskoga ponašanja,
3. problem određivanja standarda racionalnosti radnje,
4. uloga funkcionalnoga objašnjenja u historijskoj znanosti,¹⁶
5. problem objektivnosti rezultata historijske znanosti,
6. problem narativnoga objašnjenja,
7. problem interpretacije kao jedne od temeljnih spoznajnih aktivnosti historijske znanosti.¹⁷

Korisno je napomenuti kako autori uvodnoga članka u tome zborniku, Brian Fay i Donald Moon – definirajući temeljne probleme filozofije društvenih znanosti, pa tako i historijske znanosti – smatraju da postoje tri uvjeta koje prihvatljiva filozofija društvenih znanosti, a time i filozofija historijske znanosti, mora zadovoljiti. To je odgovor na sljedeća tri pitanja:

1. Kakav je odnos između interpretacije i objašnjenja?
2. Kakva je struktura znanstvene teorije u društvenim znanostima?
3. Kakva je kritička uloga društvenih znanosti u društvu?¹⁸

Iz svega je toga razvidno kakvi problemi zanimaju filozofe historijske znanosti. Većinom je riječ o pitanjima koja problematiziraju spoznajne aspekte historijske znanosti, čime se dotiču sami temelji njezina postojanja i funkcioniranja. Naime razmišljati i odgovoriti na pitanje što i na koji način o povijesti možemo znati određuje cjelokupnu djelatnost historijske znanosti.

S druge pak strane u hrvatskoj su historiografiji navedeni problemi filozofije historijske znanosti uglavnom vezani uz razmatranja metodologije historijske znanosti. Ne tvrdim da se radi o dvama potpuno identičnim područjima, ali veza je toliko uska da nije moguće zamisliti strogo odvajanje problema kojima se bave filozofi historijske znanosti i metodolozi historijske znanosti. I jedne i druge najviše zanimaju spoznajni problemi historijske znanosti. Za argumentiranje je toga suda potrebno vratiti se tekstu Mirjane Gross,

---

¹⁶ Osnovna je ideja funkcionalnoga objašnjenja ta da određenu pojavu treba objasniti s obzirom na njezinu ulogu u sustavu kojega je dio. Tako je npr. u prirodnim znanostima funkcionalno objašnjenje izrazito korisno u biologiji, gdje prevladavaju iskazi tipa: "Srce je organ čija je uloga potiskivanje krvi." Analogno tomu u historijskoj znanosti određenu povijesnu pojavu možemo objasniti ukazivanjem na njenu ulogu u sustavu. Takav je slučaj sa sljedećim iskazom: "Osnovna uloga visoka nataliteta u srednjem vijeku povećavanje je broja radne snage."

¹⁷ Martin, M. – McIntyra, L. (ur.), *Readings in the Philosophy of Social Science*, Massachusetts Institute of Tehnology, 1994.

¹⁸ Fay, B. – Moon, D. J., *What Would an Adequate Philosophy of Social Science Look Like?*, u: *Readings in the Philosophy of Social Science*, str. 33.

koja se problemima metodologije historijske znanosti posvetila u obama navedenim djelima. Osobito su zanimljive njezine definicije pojmova "metoda" i "metodologija":

Metoda je skup intelektualnih postupaka kojima određena znanost nastoji spoznati istinu o predmetu svog istraživanja. Riječ je, dakle, o stavu ljudskoga duha pred predmetom istraživanja, o oblicima logičkoga mišljenja koji omogućuju što sigurniju spoznaju zbilje.¹⁹

Metodologija ili metodika teorija je o metodama koje određene znanosti primjenjuju da bi dosegle svoje spoznajne ciljeve. Metode, naime, treba teoretski objasniti, precizirati i proširivati kako bi se dosegaio što viši stupanj znanstvene spoznaje.²⁰

Već je i iz toga vidljivo kako je veza između problema filozofije historijske znanosti i metodologije historijske znanosti vrlo uska, jer je očit naglasak na razmišljanju o spoznajnim mogućnostima i dosezima historijske znanosti. Iz teksta Mirjane Gross možemo izdvojiti nekoliko problema koje ona smatra ključnim za metodologiju historijske znanosti:²¹

1. odnos historijske znanosti prema drugim znanostima,
2. predmet istraživanja historijske znanosti,
3. problem objektivnosti rezultata historijske znanosti,
4. uloga ideologije u rezultatima historijske znanosti,
5. problem interpretacije i razumijevanja,
6. problem objašnjenja i uloge općih zakona.

Ta su pitanja analogna pitanjima prethodno navedenima kao temeljna preokupacija filozofa historijske znanosti. Na temelju dosadašnjega izlaganja smatram da je jedini mogući zaključak o primjedbi Suzane Leček taj da suvremena hrvatska historiografija zahtijeva veći angažman i suradnju između povjesničara i filozofa, koji svojim minucioznim i preciznim analizama mogu dati znatan doprinos hrvatskoj historiografiji. Pitanja navedena kao relevantna samo su dio bogata područja spoja historijske znanosti i filozofije historijske znanosti.

---

¹⁹ Gross, M., *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*, str. 362.

²⁰ Isto, str. 363.

²¹ Iako vjerujem da je popis problema metodologije historijske znanosti koji se u njezinu tekstu otvaraju mnogo širi od onih na koje se M. Gross osvrće, izdvojio sam ih tek nekoliko jer mi je osnovni cilj ukazati na sličnost predmeta bavljenja filozofije historijske znanosti i metodologije historijske znanosti.

(Suvremena) hrvatska historiografija?

Valja sada razmotriti rasprave o metodologiji historijske znanosti i filozofiji historijske znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji. Prikazat će se radovi koji se bave prethodno navedenim temeljnim problemima tih dvaju područja. No što je to suvremena hrvatska historiografija? Dobar je temelj pri određivanju značenja toga pojma tekst Petra Korunića *Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas*, u kojemu autor ističe sljedeće:

Zajednicu povijesne znanosti formiraju i oblikuju:

1. Znanstveno-istraživačke institucije: povijesni instituti i zavodi, studij povijesti na fakultetima (nastavnici sa svojim znanstveno-istraživačkim projektima i znanstveno-istraživačkim radom na području povijesne znanosti); povijesna društva i udruženja, povijesni arhivi, znanstveni časopisi i cjelokupno izdavaštvo povijesne građe, studija, knjiga itd...

2. Historičari sa svojim radom i znanstveno-istraživačkim projektima; svojim povezivanjem i međusobnim udruživanjem unutar povijesne struke (putem znanstvenih projekata, organizacije instituta i zavoda, znanstvenih skupova, historijskih društava, izdavanja građe i časopisa itd.).

3. Cjelokupna tradicija povijesne znanosti – tj. sama historiografija.²²

Kako smatram da su oni temelj prezentiranja novih znanstvenih rezultata te kao takvi omogućavaju uvid u znanstvene rezultate široj znanstvenoj zajednici, svoje izlaganje temeljim prvenstveno na dvama aspektima suvremene hrvatske historiografije, a to su znanstveni časopisi i knjige. U Hrvatskoj trenutno izlazi niz znanstvenih časopisa u kojima se godišnje objavljuje nekoliko desetaka radova, broj kojih je vjerojatno veći od stotinu. Većina je ipak znanstvene, a time i izdavačke aktivnosti historijske znanosti u Hrvatskoj vezana uz Grad Zagreb te znanstveno-istraživačke institucije koje se u njemu nalaze. U ovo su razmatranje uključene publikacije sljedećih institucija:

1. *Povijesni prilozi* i *Časopis za suvremenu povijest* Hrvatskoga instituta za povijest,
2. *Radovi* Zavoda za hrvatsku povijest,
3. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti* Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU te Odsjeka za povijest,
4. *Historijski zbornik* Društva za hrvatsku povijesnicu.

To su reprezentativni časopisi suvremene hrvatske historiografije, u kojima mnogo vrlo aktivnih i priznatih hrvatskih povijesničara objavljuje najnovije rezultate "praktičnih"

---

²² Korunić, P., *Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 31, Zagreb, 1998., str. 167–179.

istraživanja, zbog čega je bilo vrlo zanimljivo istražiti kvantitetu radova koji obrađuju probleme metodologije historijske znanosti i filozofije historijske znanosti te tako potvrditi ili osporiti točnost tvrdnje Suzane Leček da hrvatski "praktični" povjesničari izbjegavaju pisanje radova o tim temama. Ta će analiza pokazati i koliko su hrvatski povjesničari svjesni ili spremni prihvatiti doprinose suvremene filozofije historijskoj znanosti te postoji li u suvremenoj hrvatskoj historiografiji diskusija oko temeljnih pitanja metodologije historijske znanosti, a ako postoji, o kakvim tezama, argumentima i stavovima možemo govoriti. U radu prije svega ispitujem postavljenu hipotezu, a ne gradim vlastite stavove o pitanjima metodologije historijske znanosti niti izvirgavam autore sustavnoj kritici.

Mislim da je iz dosadašnjega dijela rada jasno zašto je 1996. jedan od ključnih datuma hrvatske historiografije. Mirjana Gross gotovo je jedina u Hrvatskoj sustavno pristupila izlaganju problema metodologije historijske znanosti, što će biti potkrijepljeno uvidom u niz radova koje je objavljivala u navedenim znanstvenim časopisima, ali i uvidom u radove ostalih autora kojima Mirjana Gross također predstavlja jednoga od najznačajnijih istraživača metodologije historijske znanosti.

Razdoblje od 1996. do 2001. – Mirjana Gross i ... Mirjana Gross!

Već se jednostavnim pregledavanjem primjeraka istraživanih časopisa u razdoblju nakon godine 1996. može lako uočiti kako ni u jednome od njih ne postoji stalna rubrika koja bi sadržavala radove o metodologiji historijske znanosti! Rubrike, a shodno tomu i radovi takve vrste, pojavljuju se povremeno. Tako primjerice u dvobroju za 1999. i 2000. *Radova* Zavoda za povijest postoji rubrika *Metodologija historije* te je u njoj objavljen jedan rad, dok je nekoliko radova objavljeno u *Časopisu za suvremenu povijest* 2001. u rubrici *Povijest i interdisciplinarnost*. Objavljeni su radovi vrijedni doprinosi raspravi o metodologiji historijske znanosti, no pojavljuju se u rubrikama koje u prethodnome ili sljedećem broju časopisa ne postoje. Već je i zato teško zaključivati o postojanju diskusije, rasprave, analiziranja, argumentiranja ili protuargumentiranja o problemu metodologije historijske znanosti između suvremenih hrvatskih povjesničara. Međutim u gotovo svih autora izrazito je uočljiv zahtjev kojim se traži "prevladavanje tradicionalne historiografije"²³, utemeljen prije svega na želji za promjenama u metodologiji historijske znanosti. Velik broj pitanja navedenih kao ključnih za metodologiju historijske znanosti i filozofiju historijske znanosti

---

²³ Budak, N., *Prevladavanje tradicionalne historiografije*, Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 117–123.

traži u suvremenim radovima u hrvatskoj historiografiji ponovno vrednovanje jer se čini da odgovori koje je pružala "tradicionalna historiografija" više ne zadovoljavaju hrvatske autore. Tako se vraćamo Mirjani Gross, čije je isticanje da je takva rasprava uopće potrebna znatno pridonijelo raspravama o metodologiji historijske znanosti:

Čvrsto uvjerenje da se posao povjesničara ne može svesti na antikvarnu praksu, već mora biti utemeljen u teoriji, profesorica Gross poduprla je upornim nastojanjem da sustavno prenese obavijesti o povijesnoj metodologiji u svijetu. Ne treba zaboraviti da je na početku takav zadatak izgledao kao sizifovski posao, jer je u hrvatskoj historiografiji i sama riječ metodologija povijesti gotovo bila nepoznanica – u dobrom dijelu historiografije postojala je čudna sklonost zatvaranju i osjećaj samodostatnosti.²⁴

Kao rezultat su angažmana oko rješavanja temeljnih problema metodologije historijske znanosti nastala dva izdanja knjige *Suvremena historiografija – Korijeni, postignuća, traganja*: prvo izdanje 1996. i drugo 2001. godine. Radi se o važnim datumima hrvatske historiografije jer je Mirjana Gross jedina sustavno izložila probleme metodologije historijske znanosti, te se upravo oko njenih teza ili pak obavijesti o diskusijama u stranim historiografijama razvija ostatak rasprave. Zanimljivo je napomenuti kako su obavijesti iz navedene knjige i dalje izrazito aktualne unutar širega okvira svjetskih diskusija o metodologiji historijske znanosti:

Deset godina nakon toga mogu donekle odahnuti i reći da ta knjiga još nije zastarjela, da je na temelju prikupljene literature u velikim europskim i američkim knjižnicama, više ili manje opširno i vješto obuhvatila struje koje se i danas bore za mjesto pod suncem.²⁵

Izlaganjem nije samo pružila obavijesti o povijesti historiografije te smjerovima razvoja suvremene historiografije već je pristupila i samostalnu određivanju temeljnih pitanja i odgovora metodologije historijske znanosti. Koja pitanja smatra temeljnima, već je prethodno navedeno, a sada valja razmotriti njezine odgovore. Pritom nas neće zanimati njezino opširno izlaganje o povijesti historiografije.²⁶

---

²⁴ Janeković Römer, Z., *Mirjana Gross: traganje za novim putevima povijesnog mišljenja*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 32/33, Zagreb, 2000., str. 481–484.

²⁵ Gross, M., *O historiografiji posljednjih trideset godina*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 38, br. 2, Zagreb, 2006., str. 585.

²⁶ Trudim se prije svega utvrditi kakvi su stavovi hrvatskih autora o temeljnim pitanjima metodologije historijske znanosti, jer ćemo tek tada moći utvrditi postoji li slaganje ili neslaganje oko određenih pitanja, tj. postoji li o njima diskusija unutar suvremene hrvatske historiografije. Ako pak ona u određenome obliku i postoji, vidjet ćemo unutar kojih se teoretskih okvira odvija.

Izazov postmodernizma: ne postoji Istina o povijesti?!

Najbolji je način za uvid u stavove Mirjane Gross razmatranje njenih odgovora na izazov koji je historijskoj znanosti u raspravama krajem XX. i početkom XXI. stoljeća zaprijetio oduzimanjem statusa znanstvenosti, pružajući vrlo sporne odgovore na ključna pitanja metodologije historijske znanosti. Tada se pojavljuje niz autora koji se unatoč međusobno različitim idejama i argumentima nazivaju postmodernističkim autorima.

Gross postmodernu opisuje kao "radikalni pluralizam i relativizam, te se ne priznaje nikakva cjelina ili istina"²⁷. Osnovna teza koju postmodernisti ističu nemogućnost je izravna uvida u stvarnost, jer se svaka spoznaja o stvarnosti odvija kroz jezik.²⁸ Jezik je nositelj značenja koja u različito vrijeme, na različitim mjestima ili čak za različite pojedince mogu biti različita, stoga je svaki pokušaj utvrđivanja konačnoga značenja riječi osuđen na neuspjeh. No ako ne možemo utvrditi točno značenje pojmova, ne možemo doći ni do konačnoga znanja o stvarnosti, jer se sva spoznaja stvarnosti odvija kroz jezik.²⁹ Historijska je znanost tako postala plodno područje za dokazivanje tvdnji postmodernističkih autora, čije teze u potpunosti redefiniiraju većinu temeljnih pojmova historijske znanosti.

Proces redefiniranja historijske znanosti posmodernističkim tezama Gross promatra prije svega kroz problem narativnosti historijskoga teksta. Naime temelj su spoznaje o prošlosti za povjesničara pisani izvori. Postmodernisti pak na njih gledaju kao na tekst kojim se pokušava zahvatiti stvarnost. Kada se u obzir uzmu navedene posmodernističke teze o odnosu spoznaje i jezika, prema kojima preko jezika nikako ne možemo doći do stvarnosti, historijsku znanost pogađaju značajne posljedice. Ono što povjesničar stvara kao tekst kojim nastoji otkriti prošlu stvarnost ne može nikada zahvatiti tu povijesnu stvarnost – "ne postoji kriterij istine za interpretaciju povijesne zbilje".³⁰ No ako tekstovima povjesničara ne možemo pripisivati istinosnu vrijednost, nikako ne možemo govoriti o historijskoj znanosti, već pisanje o povijesti pripada drugim područjima ljudske aktivnosti. Postmodernistički autori smatraju prije svega kako pisanje o povijesti ima karakteristike književnoga teksta u kojemu se koristi narativna strategija, tj. pripovijedanje, cilj kojega je stvaranje "privida objašnjenja".³¹ Dakle postmodernistički stavovi nemaju posljedice samo na pitanja o znanstvenosti historijske

---

²⁷ Gross, M., *Suvremena historiografija*, str. 322.

²⁸ Uloga je teza koje se iznose na ovome mjestu pružanje osnovnih natuknica o postmodernističkoj poziciji, pa se razlike u gledištima koja postoje između različitih postmodernističkih autora neće uzeti u obzir.

²⁹ Usp. Gross, M., *Suvremena historiografija*, str. 322–342.

³⁰ Isto, str. 334.

³¹ Isto, str. 336.

znanosti i objektivnosti rezultata historijskoga istraživanja, već njihove tvrdnje izravno utječu i na razmatranja o strukturi objašnjenja koje koriste povjesničari. Drugim riječima, postmodernisti smatraju da književna izražajna sredstva stvaraju privid postojanja uzročno-posljedične veze između događanja, a time i privid objašnjenja određenih pojava.

Od 1996. do 2007. godine Mirjana Gross se u gotovo svakome radu o metodologiji historijske znanosti barem kratkom opaskom osvrnula na postmodernističke teze, vrlo jasno negirajući njihovu utemeljenost:

Međutim, nužno je suprostaviti se postmodernističkoj agresiji koja tvrdi da se putem kritike izvora ne može ništa saznati o povijesnoj zbilji, pa bi istraživački postupak za otkrivanje povijesne "istine", ili bolje rečeno za stjecanje određenoga znanja o povijesnim pojavama, bio iluzija ili licemjerje profesionalnih povjesničara. Postmodernistička teorija povijesti ne vidi proizvodnju smisla u spoznajnom procesu na temelju metodički reguliranoga istraživačkoga postupka, nego u retoričkom procesu narativnoga stvaranja smisla prije svega pomoću sustava dubinskih tropoloških struktura.³²

Želim istaknuti kako interpretaciju izvora kao "teksta" držim vrlo zanimljivom i korisnom dopunom rada onih povjesničara koji u narativnim izvorima vide samo svjedočanstva prošle zbilje. Ono što je za mene neprihvatljivo nije sam literarni pristup povijesnim izvorima nego njegova apsolutizacija, naime shvaćanje izvora isključivo kao literarnih tekstova koji svojim karakterom priječe približavanje zbilji i mogu se interpretirati samo iz svojih unutrašnjih jezičnih osobina. Pritom se agresivno propovijeda besmislenost i uzaludnost obavijesti o povijesnim pojavama na način znanstvene historije.³³

No koju alternativu Mirjana Gross predlaže postmodernističkomu izazovu? Uočljivo je nekoliko ključnih elemenata njezina prijedloga. Prije svega smatra kako je potrebno posvetiti se problemu načina dolaska do znanja o predmetu istraživanja pomoću metoda i teorija historijske znanosti.³⁴ Ona vjeruje da historijska znanost mora pokazati na koji se način njene metode suštinski razlikuju od metoda koje koriste književnici. Ako u tome pokušaju uspije, postoji šansa da primjerice spoznajna vrijednost *Povijesti Hrvata* Nade Klaić nije istovjetna spoznajnoj vrijednosti *Procesa* Franza Kafke.

---

³² Gross, M., *Stanje i tendencije u suvremenoj historiografiji*, Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 114.

³³ Gross, M., *Suvremena historiografija*, 342.

³⁴ Isto, str. 361.

Metoda u koju Gross polaže posebne nade postupak je konceptualizacije, o značenju kojega govori sljedeća tvrdnja:

O opreci s Whiteom, pripadam onim povjesničarima i povjesničarkama koji drže da se način diskursa u historiji mora temeljiti na odnosu prema zbilji, na pokušajima približavanja povijesnoj istini, na kontrolnim postupcima kojima pronalazimo i shvaćamo dio nestale povijesne zbilje. Takva se istina želi doseći "historiografskom operacijom" kojom se, polazeći od obavijesti izvora, povezivanjem činjenica nastoji doći do tekstualne zbilje, tj. historiografske činjenice.³⁵

Iz uvodnih je napomena u kojima se razmatralo značenje pojma "povijest" jasno da Mirjana Gross podrazumijeva postojanje nečega što naziva "prošlom stvarnošću", na istraživanju koje se temelji historijska znanost. No od čega se ta prošla stvarnost sastoji? Možda nam može pomoći drugi dio teksta Mirjane Gross:

Povijesna zbilja kaotična je množina zbivanja što se samo konceptualizacijom, izgradnjom pojmova i misaonim konstrukcijama mogu smisleno povezati... Ono se otkriva analizom, uz pomoć pojmova, u pokušaju da se određenom racionalizacijom nadiđe konfuzna izravnost povijesnog zbivanja.³⁶

O prošloj stvarnosti Mirjana Gross govori dakle kao o "kaotičnoj množini zbivanja". Kada povjesničar počne primjerice istraživati pisane izvore, nailazi na niz podataka koji označavaju pojedinačne događaje. No zadatak historijske znanosti nije zadržati se na obavijestima koje nam pisani izvor izravno pruža, već mora pristupiti stvaranju pojmovnoga aparata kojim se različiti povijesni događaji, tj. povijesne činjenice dovode u vezu. S druge pak strane stvaranjem takva pojmovnoga aparata historijska znanost ostvaruje objašnjavanje povijesne zbilje. Povjesničar prije svega organizira nepregledno mnoštvo podataka te utvrđuje u kakvu se odnosu oni nalaze.

Upitno je, ipak, koliko takvo shvaćanje funkcioniranja historijske znanosti uvjerljivo odgovara na teze postmodernista. Naime možemo uvidjeti kako postmodernisti Mirjani Gross ne moraju nijekati kako povjesničari istražuju činjenice o prošloj zbilji na temelju detaljna i iscrpna arhivskoga rada. Također ne moraju nijekati kako otkrivenu "kaotičnu množinu zbivanja" povjesničari "racionaliziraju" konceptualizacijom, tj. stvaranjem pojmova za koje vjeruju da referiraju na povijesnu zbilju. No naposljetku upravo je činjenica stvaranja pojmovnoga aparata koji ima funkciju povezivanja u kauzalne veze različitih događaja navela postmoderniste na kritiku objektivne i znanstvene prirode rezultata historijske znanosti. Budući da je povjesničar taj koji stvara jezik kojim spoznaje prošlu stvarnost, ne možemo

---

³⁵ Isto, str. 337.

³⁶ Isto, str. 367.

govoriti o objektivnosti njegovih spoznaja. I dalje između povjesničara i povijesti stoji – jezik! Toga je problema metodologije historijske znanosti Mirjana Gross svjesna, te je zato njeno rješenje kompromis između ideja postmodernista, koji niječu znanstvenost bavljenja poviješću, i historijske znanosti, koja želi sačuvati etiketu znanstvenosti:

Mislim kako je najprihvatljiviji stav da struktura historijskog znanja sadrži subjektivne pretpostavke koje, međutim, načelno ne sprečavaju moguću "objektivnost" i istinitost iskaza, tj. da se pristranost ne može izjednačiti sa subjektivnim pristupom istraživanju (...) U svakom slučaju, znanstvena je historija u procijepu: morala bi proizvesti istinite rezultate, a ipak priznati i uzeti u obzir relativnost svojih iskaza.³⁷

Zaključujući istraživanje o ulozi i stavovima Mirjane Gross u raspravi o metodologiji historijske znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji, za daljnji je tijek rada korisno istaknuti kako o njezinu stavu prema postmodernističkomu izazovu ne postoji diskusija u navedenim historiografskim časopisima, jer zapravo ne postoji ni jedan rad koji kritički i argumentirano pristupa njenim stajalištima. Postoje tek znakovi odobravanja, pa tako Zdenka Janeković Römer zaključuje:

Mirjana Gross se uhvatila u koštac i s izazovom postmoderne koja je velikom žestinom dovela u pitanje racionalnost povijesnih istraživanja. Htjeli ne htjeli, povjesničari su morali priznati da se modernistička ideja o povijesti kao jedinstvenom i racionalnom procesu pokazala posve pogrešnom procjenom. (...) Mirjana Gross ostala je suzdržana prema postmodernističkoj radikalnoj prosudbi o ograničenosti ljudske spoznaje značajkama pojedinog diskursa, iz koje proizlazi nemogućnost spoznaje prošle stvarnosti, odnosno nepotrebnost povijesti kao discipline. (...) Mirjana Gross nije nikada podlegla zabludi da povijest donosi vječne istine – povijest je nepopravljivo interpretativna i stalno se mijenja, a to znači da je svaka njena pojava privremena.³⁸

Prihvća se dakle intepretativni karakter rezultata historijske znanosti, čime se odustaje od kriterija stroge objektivnosti. Teško je oteti se dojmu da nije riječ o razrađenim i argumentiranim stavovima.

Osim Mirjane Gross...

Valja sada razmotriti one autore i doprinose metodologiji historijske znanosti u razdoblju nakon 1996. čiji je znanstveni angažman neovisan o raspravama Mirjane Gross, koje su – kako smo vidjeli – u velikoj mjeri obilježile raspravu o metodologiji historijske

---

³⁷ Isto, str. 378–379.

³⁸ Janeković Römer, Z., *Mirjana Gross: traganje za novim putevima povijesnog mišljenja*, str. 481–484.

znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji. Jedan je od znatnijih i zanimljivijih doprinosa raspravi, uz nekolicinu drugih autora, pružila Zdenka Janeković Römer. Riječ je o radovima *O pisanju povijesti i znanju o prošlosti*, objavljenu 1999. u Zborniku Mirjane Gross, te *Povijesna spoznaja i metodologija povijesti u postmoderni*, objavljenu u izdanju *Radova* za 1999/2000. godinu.

Osnovni su predmet autoričina interesa epistemološka pitanja historijske znanosti, koja u kontekstu postmodernističkih teza zahtijevaju ponovno vrednovanje. Smatra da povjesničari ne smiju bježati od teza postmodernista, već moraju "promisliti o svim elementima postmodernističke kritike".³⁹ Vrlo izričito odbacuje svako vraćanje na ideje prema kojima historijska znanost jamči objektivne i nepromjenjive istine, odnosno odbacuje tendencije u historijskoj znanosti koje su smatrale da se ona metodama i postupcima mora približiti prirodnim znanostima. U autoričinim tekstovima nalazimo zanimljive osvrte, u kojima se negativno određuje prema nizu pravaca historijske znanosti koji su u drugoj polovici XX. st. bili dočekivani kao svježi pristupi, koji će rezultatima historijske znanosti jamčiti objektivnost. Posebice se to odnosi na pravce koji su tvrdili da stroga kvantitativna analiza kretanja primjerice odnosa nataliteta i mortaliteta može jamčiti čvrste spoznaje o povijesnoj stvarnosti:

Htjeli ne htjeli, povjesničari su morali priznati da se modernistička ideja o povijesti kao jedinstvenom i racionalnom procesu pokazala posve pogrešnom procjenom. Zajedno s tim uvjerenjem propali su i stari historiografski oslonci kao što su "dugo trajanje", demografska kretanja, primat ekonomskih činitelja i slično.⁴⁰

Kvantitativna metoda također je pokazala svoja ograničenja i nedostatnost u objašnjavanju povijesnih fenomena. Tom se metodom htjelo izbjeći subjektivnost i doskočiti nepredvidljivosti povijesnih svjedočanstava. Serijalna povijest, osobito francuska, nekim je spoznajama radikalno transformirala našu predodžbu o srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim europskim društvima (...) No, u praksi nije ostvarena težnja za znanstvenošću, nego je zbilja svedena na nizove brojki, matematičke modele koji nemaju nikakve veze s povijesnom interpretacijom.⁴¹

S druge strane autorica ne prihvaća ni teze postmodernista, prema kojima rezultati historijske znanosti nisu nikakav oblik spoznaje o prošloj stvarnosti, već je riječ o fikcijskim tekstovima koji imaju sva obilježja književnih radova. Osnovni je postupak na koji Römer

³⁹ Janeković Römer, Z., *Povijesna spoznaja i metodologija povijesti u postmoderni*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 32/33, Zagreb, 2000., str. 203–221.

⁴⁰ Janeković Römer, Z., *Mirjana Gross: traganje za novim putevima povijesnog mišljenja*, str. 481–484.

⁴¹ Janeković Römer, Z., *Povijesna spoznaja i metodologija povijesti u postmoderni*, str. 203–221.

poziva prihvaćanje rasprave s filozofima o spoznajno-ontološkim problemima historijske znanosti, radi stvaranja teorija koje usmjeravaju istraživački postupak povjesničara. Upozorava i kako povjesničari izbjegavanjem rasprave o teoriji historijske znanosti, tj. filozofiji historijske znanosti, upravo potvrđuju teze postmodernističkih autora:

Povjesničari bi se morali aktivno, bez apologetike i bez straha od "rijetkog zraka" filozofije uključiti u rasprave o teoriji povijesti kako bi mogli izravno utjecati na konceptualizaciju vlastitog rada. Pitanja o postupcima istraživanja i pisanja ne mogu biti isključena iz povjesničareva rada, jer bi se bez toga on sveo na golo redanje podataka, a historiografija bi ponovno postala zbirka primjera. Ako baviti se poviješću znači unositi smisao u prošlost i sadašnjost, rasprava o pisanju i konstrukciji značenja ne smije biti zanemarena.⁴²

Razvidno je da Römer smatra kako raspravu o promjenljivoj interpretaciji historijska znanost mora prihvatiti. To znači da povjesničari moraju prihvatiti činjenicu da njihova rješenja nisu konačna te da je svaki spoznajni rezultat podložan subjektivnosti. No ono u čemu postmodernistički autori prema Römer griješe stav je prema odnosu historijskoga teksta i povijesne stvarnosti. Autorica vjeruje da, bez obzira što povijest spoznajemo posredno – preko izvora, možemo utvrditi referenciju između teksta i stvarnosti:

Povijesna svjedočanstva jesu tekstovi, ali to ne isključuje svaki trag prošle stvarnosti u njima, kao ni mogućnost razumijevanja i očitovanja toga traga. Jezik nije suprotstavljen stvarnosti, već je njezin dio; ima društvenu zadaću koja se mijenja s promjenom društvenih okolnosti. Povijesni odnosi i njihove promjene reflektiraju se u tekstovima, što znači da oni prenose određene informacije o prošloj stvarnosti.⁴³

Na temelju navedenoga možemo odrediti ključne teze Zdenke Janeković Römer kao oblik diskusije s tezama postmodernističkih autora. Autorica prihvaća njihove ideje o narativnosti historijskoga teksta i nužno subjektivnu karakteru interpretiranja povijesnih izvora, ali odbacuje njihove teze prema kojima rezultati historijske znanosti nemaju referencijski odnos prema povijesnoj stvarnosti:

Povijesna naracija ne može se shvaćati kao golo formuliranje rezultata istraživanja, ali ni kao jedina dimenzija historiografije. Povijest kao disciplinu konstituiraju jednako istraživački postupci i literarni iskaz i zbog toga se ona ne može definirati modernističkom ili-ili logikom.⁴⁴

---

⁴² Janeković Römer, Z., *O pisanju povijesti i znanju o prošlosti*, Zbornik Mirjane Gross, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1999., str. 446.

⁴³ Janeković Römer, Z., *Povijesna spoznaja i metodologija povijesti u postmoderni*, str. 203–221.

⁴⁴ Na i. mj.

Već smo na temelju istaknutih radova dviju autorica mogli vidjeti kako postmodernističke ideje imaju ulogu "crvene krpe" u suvremenoj raspravi o metodologiji historijske znanosti. Kao što bika na ulicama španjolske Pamplone privlači crveno platno, tako i suvremene hrvatske povjesničare koji raspravljaju o problemima metodologije historijske znanosti privlače postmodernistički autori. Njihov je osnovni cilj pokazati da ti autori nisu potpuno u pravu kada niječu znanstveni karakter povijesti. Osim već navedenih radova Mirjane Gross i Zdenke Janeković Römer, i na stranicama *Časopisa za suvremenu povijest* nalazimo nekoliko radova koji problematiziraju metodologiju historijske znanosti stavljajući naglasak na već istaknute postmodernističke teze.

Nada Kosić Kolanović 2003. godine u *Časopisu za suvremenu povijest* prilaže detaljan pregledni rad *Historiografija i postmoderna teorija pripovijedanja: Hayden White i Dominic LaCapra*. Kako je prvenstveni cilj ovoga rada istražiti koje su teze hrvatskih povjesničara o problemima metodologije historijske znanosti, taj nam rad ne može biti od prevelike pomoći. Naime autorica se prvenstveno bavi izlaganjem ideja dvaju vjerojatno najutjecajnijih postmodernističkih autora, Haydena Whitea i Dominica LaCapre, dok kao pomoć pri tumačenju njihova teksta koristi radove Vladimira Bitija o narativnoj prirodi historijske znanosti.⁴⁵ Autorica zaključuje da su postmodernističke ideje potaknule povjesničare na aktivniji odnos prema tekstu, te se priključuje zaključku Vladimira Bitija prema kojemu je mjesto historijske znanosti na "nekom neodlučnom mjestu između žanra i diskursa odnosno između poetike i retorike. To je i razumljivo kada se pomisli da ona u sebi sjedinjuje predočavanje (istraživanje) i prikazivanje (pisanje)."⁴⁶ Kosić Kolanović ne problematizira teze tih dvaju autora, već načelno izlaže njihove osnovne ideje, slažući se s formulacijama Vladimira Bitija. Zato nije moguće utvrditi koji je doprinos autorice raspravi o postmodernizmu i metodologiji historijske znanosti.

Kao svojevrsna kruna tekstovima i razmišljanjima o postmodernističkim idejama, godine 2004. u *Časopisu za suvremenu povijest* svoje je mjesto našao i prevedeni članak

---

⁴⁵ Korisno je uputiti na radove Vladimira Bitija, koji je dao značajan doprinos tumačenju postmodernističkih ideja o historijskoj znanosti kao književnosti. Već iz naslova njegovih radova uočljiva je njihova moguća korisnost za raspravu o metodologiji historijske znanosti: *Novoromantičarsko privilegiranje književnosti nad historiografijom*, *Povijest kao književnost – književnost kao povijest?*, *Uz aktualno oživljavanje romantičarsko-prosvjetiteljske kontraverze oko historiografske fikcije*, *Povijest kao diskurz*). Budući da me zanima prije svega kako hrvatski povjesničari, a ne teoretičari književnosti ili pak sami filozofi, pristupaju analizi problema metodologije historijske znanosti i filozofije historijske znanosti, neću izlagati Bitijeve ideje. Osim toga njegovi radovi nisu objavljeni u časopisima koji čine korpus ovoga istraživanja, već u časopisima koji se bave znanošću o književnosti. Međutim sama je činjenica da povjesničari koriste zapažanja znanstvenika o književnosti korisna jer pokazuje da pozivi na razvijanje suradnje povjesničara s teoretičarima i filozofima historijske znanosti imaju uspjeha.

⁴⁶ Kosić Kolanović, N., *Historiografija i postmoderna teorija pripovijedanja: Hayden White i Dominic LaCapra*, *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, god. 35, br. 1, Zagreb, 2003., str. 234.

jednoga od nacistiranih autora kada je u pitanju suvremena historijska znanost, Haydena Whitea. U članku naslova *Historijska pripovjednost i problem istine u historijskom prikazivanju* autor na primjeru istraživanja holokausta metodama historijske znanosti pokazuje kako način pripovijedanja o holokaustu određuje što on zapravo jest. Iako ta tvrdnja zahtijeva i pozornost hrvatskih povjesničara, ni u jednome od istraživanih časopisa nisam pronašao pokušaj diskusije ili pak izraz slaganja ili neslaganja s Whiteovom tvrdnjom. Budući da to nije tema ovoga rada, neću se detaljnije baviti Whiteovim tvrdnjama, ali je zanimljivo što je jedan njegov tekst našao svoje mjesto u hrvatskome historiografskome časopisu. Sadašnji i budući hrvatski povjesničari moraju zapaziti da postmodernistički autori otvaraju niz pitanja koja je vrijedno preispitivati prilikom svakoga pokušaja istraživanja povijesti, te zato ti autori i njihove ideje s pravom nalaze svoje mjesto na stranicama hrvatskih časopisa za historijsku znanost.

Imati stila u pisanju ne znači izmišljati povijest – poticaj Miroslava Bertoše

Kao primjer hrvatskoga povjesničara koji istraživanju povijesti pristupa zacijelo prihvaćajući ideju Janeković Römer, prema kojoj "povijest kao disciplinu konstituiraju jednako istraživački postupci i literarni iskaz" te "aktivno uključivanje u rasprave o teoriji povijesti", nužno je navesti ime Miroslava Bertoše. U knjizi objavljenoj 2002. pod nazivom *Izazovi povijesnog zanata* autor razmišlja o metodologiji historijske znanosti te svoja razmišljanja kao istraživačke modele ujedno i sam primjenjuje. Na temelju toga ću teksta pokušati istaknuti nekoliko točaka Bertošina promišljanja o pitanjima od užega interesa u ovome radu.

Bertoša se vrlo izravno i nedvosmisleno izjašnjava o utjecaju metodologije historijske znanosti u vlastitome istraživačkome radu:

Kada sam polovicom šezdesetih godina XX. stoljeća napisao prve retke teksta "historiografskih" pretenzija bilo mi je jasno da ću se morati uhvatiti u koštac s problemom "povijesnoga zanata". Otada do danas pročitao sam poveću policu knjiga i članaka o metodologiji rada, o teoretskim postavkama zanata povjesničara, o modelima interpretacije, o granicama i bezgraničju povijesnih područja..., ali i o smislu i besmislu, o koristi i štetnosti proučavanja prošlosti. Učinio sam napor u savladavanju izabranih odrednica povijesnoga zanata prema kojim sam osjećao najviše afiniteta, no nikada nisam težio biti, niti sam ikada postao – teoretičar proučavanja prošlosti.⁴⁷

---

⁴⁷ Bertoša, M., *Izazovi povijesnog zanata*, Antibarbarus, Zagreb, 2002., str. 8.

Bertoša ističe važnost proučavanja metodologije historijske znanosti kao polazišta u istraživanju povijesti. No nastale teorije i modeli nisu sami sebi svrha! Ideje i teorije koje stvaraju metodolozi historijske znanosti tek operacionalizacijom u istraživanju dobivaju puni smisao. Bertoša je na strani onih autora koji, kako se sam izražava, nemaju straha od "rijetkog zraka" filozofije, jer problematiziranje temeljnih spoznajno-ontoloških pitanja historijske znanosti smatra jednim od uvjeta produktivna historijskoga istraživanja. Međutim ne vjeruje da je moguće stvoriti teoriju historijske znanosti koja bi potpuno zadovoljila istraživačke napore povjesničara:

Zanat povjesničara i nije drugo doli neprestano nastojanje da se dostignu nova saznanja i osvjetle tamna (ili namjerno zatamnjena) mjesta prošlosti; i nije drugo doli trajno provjeravanje vjerodostojnosti prijašnjih pitanja i postavljanje novih.⁴⁸

Proučavao sam – kao izraziti praktičar – arhivska vrela i u interpretaciji podataka na koje sam nailazio koristio stečena znanja, miješajući "teoretske" postavke raznih "škola", primjenjujući najraznovrsnije pristupe i modele, dovijajući se usput i svojom kakvom takvom kreativnom maštovitošću.⁴⁹

Za toga je autora istraživanje povijesti utemeljeno prije svega u povjesničarevim spoznajnim sposobnostima – kao što su sposobnost problematiziranja, analiziranja i interpretiranja. Povijesne činjenice nisu samo podatci koje povjesničar mehaničkim čitanjem spoznaje i zatim prenosi u vlastiti tekst. Kakve povijesne činjenice ćemo spoznati, ovisi prije svega o pitanjima koja povijesnim izvorima postavljamo i načinu na koji dobivene odgovore interpretiramo. Bertoša se vrlo jasno izjašnjava i o ulozi narativnih elemenata u historijskome istraživanju, no to ne čini radi iskazivanja stava o problemima koje pred povjesničara stavljaju postmodernistički autori. Naime autor se uključuje u raspravu između "povijesti – priče" i "povijesti – problema". Prema ideji "povijesti – priče" temelj je rada povjesničara utvrđivanje pojedinačnih događanja, odnosno činjenica koje povjesničar tekstom dovodi u vezu. "Povijest – priča" uglavnom se veže uz tzv. "događajnicu", čiji se osnovni postupak izlaganja temelji na korištenju narativnih elemenata. S druge pak strane "povijest – problem" prvenstveno se temelji na razmatranju fenomena "dugog trajanja" te veliku nadu polaže u kvantitativna istraživanja niza aspekata povijesne stvarnosti. Dakle s jedne su strane povjesničari koji smatraju da naracija o pojedinačnim događajima čini jedan od temelja istraživanja povijesti, dok su s druge strane oni koji smatraju da kvantitativne analize, npr. cijene kruha u XVII.

---

⁴⁸ Na i. mjestu.

⁴⁹ Isto, str. 9.

stoljeću, bolje zahvaćaju povijesnu stvarnost. Stav je Bertoše o navedenoj raspravi da sraza koji bi tražio odlučivanje ili-ili između "povijesti – priče" i "povijesti – problema" ustvari nema! Upravo suprotno, njegovim potenciranjem osiromašuje se sama historijska znanost. Bertošin smatra da ta dva tipa povijesti supostoje kao jednakovrijedne za historijsku znanost:

Povjesničar ne može zapustiti događaje, ali ni odbaciti naraciju. Globalna povijest ne može se svesti samo na studij postojanih struktura. Povijesne događaje valja vrednovati sukladno posljedicama koje izazivaju.⁵⁰

Što se tiče epistemološkoga statusa historijske znanosti koja koristi narativnu strukturu, Bertoša se izjašnjava kao zastupnik gledišta koje smo mogli uočiti u većine hrvatskih autora koji se izjašnjavaju o suvremenim problemima metodologije historijske znanosti. I on vjeruje da, iako historijska znanost aktivno koristi narativnu strukturu, njene rezultate nije opravdano izjednačavati s oblicima i vrstama teksta koji koriste književnici.⁵¹ Takav je stav i Mirjane Gross i Zdenke Janeković Römer.

Bertoša iznosi jednu vrlo zanimljivu tvrdnju: to što velik broj radova suvremenih povjesničara ima obilježja literature ne znači da je njihova odluka o takvu načinu pisanja posebno metodološki opravdana ili promišljena, već tek da pisci koji imaju talent lijepa izražavanja svoje znanstvene radove tako čine dostupnijima publici i lakše plasiraju svoju knjigu!⁵² Mislim da se Bertoša tom tvrdnjom dotaknuo "osinjega gnijezda" rasprava o metodologiji historijske znanosti i samih temelja historijske znanosti. Prije svega postaje sporno kada možemo govoriti o kvalitetnim znanstvenim rezultatima određenoga povjesničara ako je jedan od njihovih motiva prilikom istraživanja dopadanje "široj publici"? Znanstvena zajednica vrlo lako dolazi u situaciju u kojoj prolaze samo atraktivni naslovi, dok niz djela historijske znanosti nastalih na temelju pažljiva istraživanja ostaje nepriznat jer nije primjerice koristio u naslovu određenu pomodnu riječ kao što je seks.⁵³ Osim toga postavlja se pitanje kojoj su čitateljskoj publici istraživanja historijske znanosti uopće namijenjena?⁵⁴ Mislim da o tim pitanjima vrijedi razmišljati i da trebaju zauzeti mjesto u budućim raspravama unutar hrvatske historiografije.

---

⁵⁰ Isto, str. 283.

⁵¹ Isto, str. 249.

⁵² Isto, str. 290.

⁵³ U današnjim okolnostima u Hrvatskoj tu pojavu možemo nazvati fenomenom "24 sata", s obzirom na vrstu naslova i vijesti zastupljenim u tim dnevnim novinama.

⁵⁴ Riječ je o pitanjima koja se uklapaju u širi okvir rasprava u suvremenoj filozofiji znanosti te u kojima se problematizira mjera u kojoj socijalni uvjeti određuju znanstvene rezultate. Naime pokazalo se da i rezultati znanosti kao što je fizika nisu nastali samo temeljem iscrpna istraživanja opažajnog materijala, već rezultate određuje i niz drugih faktora, primjerice društvena pripadnost znanstvenika. Ako je znanost kao što je fizika određena društvenim uvjetima, možemo samo pretpostavljati koliko se to događa i u historijskoj znanosti, na koju i vrlo banalne političke promjene mogu izvršiti drastičan utjecaj.

Knjiga nam Miroslava Bertoše treba prije svega poslužiti kao polazišna točka u razmišljanjima o temeljnim pitanjima historijske znanosti, a ne kao mjesto traženja sustavno razrađenih gledišta. Upravo to inzistiranje na stalnu postavljanju novih pitanja o povijesti možemo istaknuti kao temeljnu i najvrjedniju Bertošinu tezu o metodologiji historijske znanosti. Ona predstavlja velik poticaj na aktivno razmišljanje o povijesti i historijskoj znanosti.

Problem interdisciplinarnosti – pronaden "eliksir života"

Već je spomenuto da je jedno od ključnih pitanja metodologije historijske znanosti i filozofije historijske znanosti na koji način možemo spoznati prošlost. U razmišljanju o novim i produktivnijim pristupima istraživanju povijesti posebice se ističe ideja interdisciplinarna istraživanja, odnosno ideja da prilikom istraživanja povijesti u znanstveni proces treba uključiti onoliko znanosti koliko smatramo opravdanim i potrebnim za dobivanje spoznaja. Tekstovi Mirjane Gross mogu nam pružiti dobar uvid u tijek procesa kojim se historijska znanost u suvremenim stranim historiografijama u istraživanju povezala sa znanostima kao što su ekonomija, sociologija, geografija, antropologija...⁵⁵ U suvremenoj je hrvatskoj historiografiji također izražena čežnja za provođenjem takva procesa. Međutim pozivanje je na interdisciplinarnost vrlo lako, ali čini mi se prečesto i vrlo pomodno.

U razdoblju suvremene hrvatske historiografije koje se razmatra ozbiljne su rasprave hrvatskih autora o interdisciplinarnosti više izuzetak nego pravilo, što smatram doista začuđujućim s obzirom na to da su uvodne riječi niza hrvatskih časopisa historijske znanosti ispunjene pozivima na interdisciplinarno istraživanje. Tako su primjerice u *Časopisu za suvremenu povijest* iz 2001., u rubrici *Povijest i interdisciplinarnost*, objavljeni radovi izloženi na Prvome kongresu hrvatskih povjesničara, održanu 1999. godine. Moderatorica sekcije *Povijest i interdisciplinarnost*, Suzana Leček, izrazila je nadu da će na Drugome kongresu hrvatskih povjesničara svaka od znanosti dotaknuta u pojedinačnim izlaganjima autora imati vlastitu sekciju.⁵⁶ Drugi je kongres hrvatskih povjesničara održan 2004., no na njemu znanosti kao etnologija, fizika, psihologija ili psihijatrija nisu našle svoje mjesto u smislu rasprava o metodološkim problemima koji proizlaze iz suradnje različitih područja, iako je određeni broj povijesnih tema doista obrađen interdisciplinarnom suradnjom. No sama

---

⁵⁵ Gross, M., *O historiografiji posljednjih trideset godina*, str. 590–591.

⁵⁶ Leček, S., *Povijest i interdisciplinarnost*, *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, god. 33, br. 1, Zagreb, 2001., str. 147.

rubrika *Povijest i interdisciplinarnost* u *Časopisu za suvremenu povijest* postoji samo od 2001. godine.

Već je u kontekstu izlaganja o problemima filozofije znanosti upućeno na prirodnu znanost kao što je fizika. Uobičajeno je i znanosti kao što su psihologija i psihijatrija ubrajati u skupinu prirodnih znanosti. Primjenjivost je rezultata navedenih triju znanosti u povjesničarskim istraživanjima problematizirana u radovima Darka Dukovskog i Ive Rendića-Miočevića.

Darko Dukovski autor je rada "*Povijest mentaliteta*", metoda "*oral history*" i teorija kaosa, za koji urednica sekcije *Povijest i interdisciplinarnost*, Suzana Leček, tvrdi da je izazvao najveće reakcije u diskusiji nakon izlaganja.⁵⁷ Ono što je prisutne vjerojatno najviše zaintrigiralo pitanje je na koji način jedna izrazito prirodna znanost, kao što je fizika, može pomoći rezultatima izrazito društveno-humanističke discipline, kao što je historijska znanost. Dukovski inzistira na tezi da o granicama između društvenih znanosti uopće više ne možemo govoriti, iz čega možemo zaključiti kako problem interdisciplinarnosti prvenstveno postoji kao problem odnosa između društvenih i prirodnih znanosti.⁵⁸ S druge pak strane kao predmet istraživanja povjesničara Dukovski ističe prije svega mentalitet, jer odgovori koje dobivamo takvim istraživanjima odgovaraju na pitanja "kakvi smo bili, kakvi jesmo i kakvi ćemo biti".⁵⁹

Dukovskog brine jedno od temeljnih pitanja metodologije historijske znanosti: kako povjesničar može pristupiti istraživanju "povijesti mentaliteta" u razdoblju XIX., XX., a pogotovo XXI. stoljeća, ako je riječ o životu čovjeka u društvima gdje su dramatične promjene svakodnevice? Kako u takvu društvu možemo nedvosmisleno odrediti što je "mentalitet", ako se on svakodnevno mijenja?

Kakva je vrijednost metodologije dugog trajanja virtualnog svijeta budućega kibernetičkog društva? Kako povijest misli opstati kao znanost i koju metodologiju misli razvijati u istraživanju suvremenih događaja? Suvremena povijest civilizacije, a tako i nacionalna povijest za određena razdoblja razvoja mora se koristiti adekvatnim metodama istraživanja ne srameći se prigrliti metodologije drugih znanosti.⁶⁰

Dukovski smatra da historijskoj znanosti može pomoći fizika s idejama kvantne mehanike. Naime autor ističe da je jedan od zadataka historijske znanosti objasniti povijesne pojave, a teorije koje dolaze s područja fizike mogu poslužiti kao dobar model objašnjenja, i

---

⁵⁷ Na i. mj.

⁵⁸ Dukovski, D., "*Povijest mentaliteta*", metoda "*oral history*" i teorija kaosa, *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, god. 33, br. 1, Zagreb, 2001., str. 155.

⁵⁹ Isto, str. 156.

⁶⁰ Isto, str. 159.

to upravo teorija determiniranoga kaosa! Ona može pomoći, kaže Dukovski, objasniti "mijene, uspone i padove, nepravilna ponavljanja, krize i civilizacijske uspjehe, primjerice revolucije, one političke, gospodarske ili kulturne. Može se ugraditi u povijest društvenih struktura, a zatim se sliti u široku rijeku povijesti mentaliteta."⁶¹

Osobi koja ne posjeduje dostatno znanja o teoriji kvantne mehanike i determiniranome kaosu nije nimalo jednostavno shvatiti ideju Darka Dukovskog. Dodatna je poteškoća u razumijevanju ideje nedostatak detaljnijega prikaza u tome tekstu načina funkcioniranja teorije "determiniranoga kaosa" kao modela objašnjenja određene povijesne pojave. Primjer je koji bi nam mogao pomoći u razumijevanju ideja tzv. efekt leptira. Prema toj ideji let leptira u Kini može izazvati nevrijeme u New Yorku, koji je udaljen tisućama kilometara, jer svijet čini povezani sustav u kojemu sve pojave mogu uzročno utjecati jedna na drugu.⁶² Možemo zamisliti kako bi na sličan način moglo izgledati objašnjenje bilo koje povijesne pojave. Od niza događaja morali bismo utvrditi koji je događaj početni u vrlo kompleksnu i dugačku kauzalnome lancu. Oprimjerimo to Prvim svjetskim ratom. Koji je uzrok njegova izbijanja? U situaciju je oko izbijanja Prvoga svjetskoga rata umiješan velik broj pojedinaca. No što je točno pokrenulo kauzalni lanac zbog kojega je rat izbio? U zaključivanju o tome mogli bismo ići vrlo daleko te reći da je uzrok izbijanja rata jedna čaša rakije više koju su popili članovi organizacije Mlada Bosna, te je to događaj analogan mahanju leptira u Kini. No teško razumijevanje ideja Dukovskog ni slučajno ne govori o promašenosti njegovih tvrdnji, već prije svega o tome da se historijska znanost, dakle povjesničar, nalazi pred izazovom savladavanja i korištenja niza znanja i znanstvenih disciplina koje su mu se u dosadašnjem istraživanju činile nepotrebnima, a možda i nerazumljivima.

Slična je situacija i s radom Ive Rendića-Miočevića *Freud i znanost o povijesti danas*. Autor upućuje na važnost ideja psihologije, etnopsihologije, etnopsihijatrije i etnopsihoanalize u istraživanju povijesti. Smatra da povjesničar mora zaviriti ispod površine koju nam pružaju povijesni izvori te ljudsko ponašanje kroz povijest objasniti otkrivajući "elemente nesvjesnoga" koji u kauzalnome lancu djelovanja pojedinca igraju ključnu ulogu.⁶³ Dva su autora za Rendića-Miočevića posebno važna kada se govori o modelima koji mogu pomoći historijskomu razmišljanju. Riječ je o Sigmundu Freudu i Alfredu Adleru, te njihovim idejama prema kojima je seksualni nagon, odnosno volja za moć, osnovni motivacijski nagon

---

⁶¹ Isto, str. 161.

⁶² Na i. mj.

⁶³ Rendić-Miočević, I., *Freud i znanost o povijesti danas*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 33, br. 1, Zagreb, 2001., str. 187.

pojedince.⁶⁴ Rendić-Miočević svoje ideje potkrepljuje pokušajem objašnjavanja fenomena nasilja na hrvatskome etničkome prostoru analizom društveno-ekonomskih uvjeta koji određuju psihološke karakteristike djelatnika, odnosno stanovništva hrvatskoga etničkoga prostora.⁶⁵

U kontekstu rasprave o upotrebi psiholoških i psihijatrijskih teorija u historijskoj znanosti vrijedno je uputiti i na činjenicu postojanja rada Marijane Hameršak *Desetljeća Arièsove povijesti djetinjstva*, objavljena 2004. u *Časopisu za suvremenu povijest*. Autorica detaljno analizira različite aspekte knjige Philippea Arièsa *Dijete i obiteljski život za Starog poretk*, te se pritom dotiče i psiholoških teorija koje Ariès koristi pri proučavanju razvoja djeteta, čime ustvari kritički analizira temeljne njegove metodološke postavke. Unatoč tomu što sama autorica ne ulazi u diskusiju o opravdanosti korištenih psiholoških teorija, upućivanje na područje psihologije svjedoči da se među hrvatskim povjesničarima ideja interdisciplinarnosti, iako često neodređena i neshvaćena, ipak postupno razvija.

Pri govoru o interdisciplinarnu pristupu historijskoj znanosti, a time u velikoj mjeri i o raspravama o metodologiji historijske znanosti, neizbježno je upoznavanje s pojavom časopisa *Ekonomika i Ekohistorija*. Dosad su izašla dva broja toga časopisa, 2005. i 2006. godine, a prvenstveno se objavljuju radovi "praktičnih istraživanja" hrvatskih povjesničara, pa po tome kriteriju ne pripada tematskim okvirima ovoga rada. Ipak smatram da su temelji samoga časopisa od izrazite metodološke važnosti za suvremenu historijsku znanost u Hrvatskoj. Članovi uredništva, Mira Kolar-Dimitrijević i Hrvoje Petrić, u uvodnome broju časopisa definiraju temeljno metodološko usmjerenje časopisa sljedećim riječima:

U Hrvatskoj enciklopediji (sv. 3, Zagreb 2001.) pod natuknicom ekohistorija ili ekopovijest piše da je to "znanstvena disciplina koja proučava prošle ekosustave, te povijest interakcije čovjeka i prirode na različitim razinama. Ekohistorija tradicionalno istražuje svoj predmet na tri razine: 1) ekološkoj – značajke i funkcije nekog ekosustava koji obuhvaća biotičke i abiotičke sastavnice, 2) proizvodnoj – međuodnosi socioekonomske djelatnosti i prirodne sredine i 3) ideološkoj – značajke i promjene shvaćanja prirodne okoline. Zato je temeljna epistemološka orijentacija ekohistorije interdisciplinarnost i transdisciplinarnost u širokom rasponu, od geologije i klimatologije

---

⁶⁴ Isto, str. 189.

⁶⁵ Korisno je uputiti na postojanje knjiga u kojima je Ivo Rendić-Miočević psihološko-psihijatrijske modele primijenio na objašnjavanje povijesnih pojava. Riječ je o knjigama kao što su *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije* i *Zlo velike jetre: povijest i nepovijest Crnogoraca, Hrvata, Muslimana i Srba*.

do antropologije i teologije". Ekohistorija u svakom slučaju velikim djelom obuhvaća djelatnosti socioekonomske historije, ali joj daje širi pogled.⁶⁶

Možemo zaključiti kako je riječ o području koje otvara brojna pitanja metodologije historijske znanosti, većinom epistemološke naravi, ali i području koje, prisjetimo li se temeljnih pitanja filozofije društvenih znanosti formuliranih u opširnim uvodnim bilješkama, svojim spoznajama izravno utječe na današnji stav društva i pojedinca prema okolini. To je onaj dio historijske znanosti koji ne pridonosi samo rastu spoznaja o povijesti, već i aktivnu mijenjanju okoline i naših stavova prema njoj. Kao rezultat je takva razmišljanja nastao primjerice zanimljiv rad Tomislava Markusa *Tumačenje (post)historije i ekološka kriza*, objavljen 2005. u *Časopisu za suvremenu povijest*, u kojemu autor upozorava na apsolutizaciju ljudske perspektive u ekohistorijskim istraživanjima, ali i na njen nekritički odnos prema modernoj civilizaciji.⁶⁷ To je područje u kojemu povjesničar svojim spoznajama može aktivno sudjelovati u rješavanju dramatičnih problema koji pogađaju suvremenu ljudsku svakodnevicu!

Možda bolje razumijemo strane jezike nego filozofsku raspravu...

Kako je dosad utvrđeno, suvremeni se hrvatski povjesničari uglavnom povremeno oglašavaju radovima koji problematiziraju metodologiju historijske znanosti. No rasprave su o metodologiji ipak obogaćene izdavačkom djelatnošću kojom je niz relevantnih djela preveden na hrvatski jezik. U njima hrvatski autori imaju većinom ulogu pisaca predgovora ili pak članova uredništva. Zato neću detaljnije ulaziti u probleme koje prevedena djela otvaraju jer je riječ o stavovima i diskusijama stranih autora, no ipak ću pokazati kako je i takva aktivnost dokaz da su rasprave o metodologiji historijske znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji aktualne.

Godina je drugoga izdanja *Suvremene historiografije* Mirjane Gross donijela prijevod radova koji pripadaju najaktualnijim raspravama u suvremenoj metodologiji historijske znanosti. Riječ je o prijevodu zbornika radova koji je uredila Lynn Hunt, pod naslovom *Nova kulturna historija*, u kojemu se raspravlja o brojnim idejama postmodernističkih autora, ali se i na primjerima istraživanja povijesnih pojava prikazuje kako novi modeli historijske znanosti funkcioniraju u praksi.

---

⁶⁶ Kolar-Dimitrijević, M., *Novi časopis: Ekonomska i ekohistorija*, Ekonomska i Ekohistorija, br. 1, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i historiju, Meridijani, Zagreb – Samobor, 2005., str. 5.

⁶⁷ Markus, T., *Tumačenje (post)historije i ekološka kriza*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 37, br. 1, Zagreb, 2005., str. 7.

Sljedeće je godine, 2002., prevedena i rasprava između Eltona i Fogela, čijom sam dvojbom i započeo ovaj rad. Pod naslovom *Kojim putem do prošlosti? Dva pogleda na povijest* vrlo dinamičnom i argumentiranom raspravom između dvaju autora problematizirana je uloga kvantitativne analize u historijskome istraživanju. To je pitanje u jednome trenutku razvoja historijske znanosti bilo jedno od ključnih, a njime je dotaknuto i esencijalno pitanje – može li bavljenje poviješću uopće biti znanost?

Izrazito zanimljivo djelo Petera Burkea *Očevid – Upotreba slike kao povijesnog dokaza* prevedeno je 2003. godine. Autor problematizira ulogu slike kao povijesnoga izvora, pokušavajući utvrditi kojim metodama i s kojom pouzdanošću analiza slike može dovesti do spoznaja o razdoblju u kojemu je nastala. Njegovo je djelo izvrstan primjer utjecaja rasprava suvremene metodologije historijske znanosti na rezultate samoga praktičnoga istraživanja.

Na hrvatski su jezik prevedena i djela nešto starijega nastanka, ali čija pitanja u historijskoj znanosti ne gube aktualnost. Godine 2004. prevedeno je djelo Edwarda Halletta Carra *Što je povijest?*, u kojemu se autor dotaknuo temeljnih pitanja metodologije historijske znanosti, kao što su priroda povijesnih činjenica, uloga historijske znanosti u društvu, odnos morala i historijskoga istraživanja, postojanja kauzalnosti...

Hrvatski su se autori upustili i u posao uređivanja zbornika radova koji problematiziraju specifična pitanja metodologije historijske znanosti, te se u njima otvaraju problemi epistemološke prirode. Tako je 2004. Drago Roksanadić pod naslovom *Uvod u komparativnu historiju* priredio deset radova koji detaljno obrađuju pitanja komparativnohistorijske problematike. Riječ je o metodi historijske znanosti koja omogućava potpunije i pravilnije razumijevanje posebnih problema. Objavljeni su radovi posebice važni uzme li se u obzir činjenica da istraživanje hrvatske povijesti vrlo slabo koristi komparativnohistorijske modele istraživanja.⁶⁸

S druge je pak strane 2006. pod uredništvom Maje Brkljačić i Sandre Prlende, pod naslovom *Kultura pamćenja i historija*, objavljeno trinaest radova koji se tematski bave problemom sjećanja i pamćenja. Ta tema naime otvara niz pitanja suvremenih historijskih istraživanja u kojima se sve češće koriste metode intervjua kao načina dolaska do obavijesti o povijesti. Upitno je koliko su čvrsta metodološka uporišta takvih istraživanja ako se u obzir uzmu vrlo promjenjive kategorije kao što su pamćenje i sjećanje. Ipak, vrijednost je toga doprinosa otvaranje svježih pitanja te uzimanje u obzir velikih promjena koje historijska znanost doživljava korištenjem novih metoda istraživanja.

---

⁶⁸ Roksanadić, D., *Komparativna historija – izazovi i mogućnosti*, Uvod u komparativnu historiju, Golden marketing, Zagreb, 2004., str. 11.

Postoji li diskusija?

Što možemo zaključiti o kvantiteti i kvaliteti istraživanja pitanja metodologije historijske znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji? Nakon istraživanja navedenih relevantnih historiografskih časopisa možemo zaključiti da se posebice u dvama časopisima objavljuju radovi takve vrste: u *Časopisu za suvremenu povijest* Hrvatskoga instituta za povijest te u *Radovima* Zavoda za hrvatsku povijest. U ostalim trima relevantnim časopisima radovi u kojima se problematizira prije svega takva tematika ne postoje, već se uglavnom objavljuju radovi "praktičnih istraživanja". U *Časopisu za suvremenu povijest* i *Radovima* radovi se o problemima metodologije historijske znanosti objavljuju povremeno te ne postoje stalne rubrike u kojima bi oni našli svoje mjesto. Posebice je razvidan nedostatak takvih radova u *Časopisu za suvremenu povijest*, jer je riječ o časopisu koji od 1996. do 2007. izlazi svake godine u tri broja! S druge strane *Radovi* u tome razdoblju nisu izlazili svake godine, a i kada su izlazili, riječ je o jednom broju za određenu godinu. Zbog nekontinuirana objavljivanja radova ne možemo utvrditi da među hrvatskim povjesničarima postoji kontinuirana, konstruktivna i inspirativna rasprava o problemima metodologije historijske znanosti, već se radi o naporima pojedinaca. Uostalom, autori vrlo rijetko kritički preispituju argumente ostalih autora i ne analiziraju minuciozno njihove ideje. Samo izuzetno argumentirano opravdavaju vlastite stavove. Tako primjerice ne postoji rad koji nakon 2001. problematizira zanimljiva i intrigantna gledišta Darka Dukovskog o ulozi teorija fizike u objašnjavanju povijesnih pojava, što bi se s obzirom na prirodu njegovih teza moglo očekivati.

Svojevrsan oblik diskusije možemo naći primjerice 1996., odnosno 1997. na stranicama *Časopisa za suvremenu povijest*. Naime povodom izlaska knjige Mirjane Gross *Suvremena historiografija* Mladen Švab pruža svoja razmišljanja o njenim metodološkim stavovima, pokazujući jasan skepticizam prema idejama suvremene metodologije historijske znanosti, kao što su nova kulturna historija ili postmodernizam. No zapravo Švab, umjesto detaljnijom analizom i argumentacijom, znatan dio teksta ispunjava komentirajući Mirjanu Gross kao nedosljednu štovateljicu djela marksističkoga metodologa historijske znanosti Jerzya Topolskog, koji je ujedno bio i član Centralnoga komiteta Poljske ujedinjene radničke partije!⁶⁹ Švab ne analizira i ne argumentira što je to dramatično pogrešno u gledištima Topolskog, već je činjenica da je on bio član Centralnoga komiteta dovoljna da se obezvrjedi

---

⁶⁹ Švab, M., *U povodu knjige Mirjane Gross Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 28, br. 3, Zagreb, 1996., str. 457–462.

njega, a time i Mirjanu Gross. Mirjana Gross reagirala je na Švabove sudove te nakon detaljne analize njegovih tvrdnji opravdano utvrdila kako on poziva na izolaciju hrvatske historiografije od svjetskih strujanja, što nikako ne može biti dobro za njene znanstvene rezultate.⁷⁰

U hrvatskoj su historiografiji, nasuprot pitanjima metodologije historijske znanosti, znatniju diskusiju izazvala pitanja kojima se problematizira odnos između Hrvatskih studija i Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, odnosno Hrvatskoga instituta za povijest i Zavoda za hrvatsku povijest. U raspravi su korišteni vrlo razrađeni argumenti obiju zainteresiranih strana, no oni imaju više veze s politikom nego s historijskom znanošću.⁷¹ Ta je rasprava ipak upozorenje da socijalni uvjeti u kojima historijska znanost egzistira vrlo lako mogu progutati znanstvene rezultate te je velika šteta što se s jednakim trudom ne pristupa i argumentiranju i analiziranju određenih problema i rješenja metodologije historijske znanosti.

Pojedine se radove posvećene metodologiji historijske znanosti može pronaći u zbornicima radova, kao što su *Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima* i *Zbornik Mirjane Gross*. Osim prethodno već spomenutih radova korisno je uputiti i na radove Nevena Budaka *Prevladavanje tradicionalne historiografije*⁷² i *Anali u hrvatskoj historiografiji*⁷³, u kojima detaljno analizira stanje u hrvatskoj historiografiji, pokušavajući utvrditi u kolikoj mjeri hrvatski autori koriste novije i produktivnije pristupe historijskomu istraživanju. Radovi su važni prije svega zato jer se iza svakoga novoga istraživačkoga pristupa istraživanju povijesti nalaze novi problemi metodologije historijske znanosti.

Suvremena hrvatska historiografija ipak nije potpuno neosjetljiva na rasprave o metodologiji historijske znanosti. Prevođenje mnogih relevantnih radova stranih autora na hrvatski jezik zasigurno govori tomu u prilog. Uočljivo je i kako "praktična istraživanja" utemeljena na novim metodološkim pristupima zauzimaju sve značajnije mjesto u hrvatskim znanstvenim časopisima. Već sam primjerice uputio na činjenicu postojanja časopisa *Ekonomika i ekohistorija. Historijski zbornik* za godinu 2006. gotovo je u cijelosti posvećen temama koje obrađuju povijest žene i feminističku perspektivu povijesti, što je također područje mogućih plodnih metodoloških rasprava.

---

⁷⁰ Gross, M., *Europska ili provincijalna historiografija*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 29, br. 2, Zagreb, 1997., str. 311–322.

⁷¹ V. Korunić, P., *Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas*; Korunić, P., *Odsjek za povijest i Hrvatski studiji: kriza povijesne struke se nastavlja*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 32/33, Zagreb, 2000., str. 461–472.

⁷² Budak, N., *Prevladavanje tradicionalne historiografije*, Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 117–123.

⁷³ Budak, N., *Anali u hrvatskoj historiografiji*, Zbornik Mirjane Gross, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1999.

U konačnome se zaključku moram u velikoj mjeri složiti sa sudom Suzane Leček, koji je ujedno bio i jedna od hipoteza ovoga maloga istraživanja, da u hrvatskoj historiografiji ne postoji "plodna metodološka rasprava", iako ne dijelim jednaki optimizam o tome da hrvatski povjesničari rado čitaju rasprave o metodologiji historijske znanosti. Mislim da je prije svega riječ o pojedincima koji takve rasprave znaju na pravilan način vrednovati.⁷⁴ U uvodnome sam dijelu ciljano specificirao značenje pojmova "metodologija historijske znanosti" i "filozofija historijske znanosti" jer smatram da minuciozne filozofske analize, a često i provokativne tvrdnje, mogu potaknuti povjesničara na preispitivanje vlastitoga načina istraživanja i rezultirati bogatijim i kvalitetnijim spoznajama o povijesti. U suprotnome će iskreni sud Miroslava Bertoše, prema kojemu filozofi ponekad teoretiziraju na razini koja je povjesničaru teško razumljiva ili teško prihvatljiva, postati prepreka plodnoj suradnji filozofa i povjesničara.⁷⁵

---

⁷⁴ Navedeni popis literature može čitatelju poslužiti i kao potpuniji i pregledniji uvid u radove koji se dotiču problema metodologije historijske znanosti u suvremenoj hrvatskoj historiografiji.

⁷⁵ Bertoša, M., nav. dj., str. 289.

Literatura

1. Bertoša, Miroslav, *Izazovi povijesnog zanata*, Antibarbarus, Zagreb, 2002.
2. Blackburn, Simon, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford University Press, 1996.
3. Budak, Neven, *Anali u hrvatskoj historiografiji*, Zbornik Mirjane Gross, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1999.
4. Budak, Neven, *Prevladavanje tradicionalne historiografije*, Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 117–123.
5. Burke, Peter, *Očevid – upotreba slike kao povijesnog dokaza*, Antibarbarus, Zagreb, 2003.
6. Carr, Edward Hallett, *Što je povijest?*, Srednja Europa, Zagreb, 2004.
7. Dukovski, Darko, "Povijest mentaliteta", metoda "oral history" i teorija kaosa, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 33, br. 1, Zagreb, 2001., str. 155–162.
8. Fay, Brian – Moon, Donald J., *What Would an Adequate Philosophy of Social Science Look Like?*, u: *Readings in the Philosophy of Social Science*, Martin, Michael – McIntyra, Lee (ur.), Massachusetts Institute of Tehnology, 1994., str. 21–35.
9. Fogel, Robert William – Elton, Geoffrey Rudolph, *Kojim putem do prošlosti? Dva pogleda na povijest*, Ibis grafika, Zagreb, 2002.
10. Gross, Mirjana, *Europska ili provincijalna historiografija*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 29, br. 2, Zagreb, 1997., str. 311–322.
11. Gross, Mirjana, *Historijska znanost – razvoj, oblik, smjerovi*, SNL, Zagreb, 1980.
12. Gross, Mirjana, *O historiografiji posljednjih trideset godina*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 38, br. 2, Zagreb, 2006., str. 583–609.
13. Gross, Mirjana, *Stanje i tendencije u suvremenoj historiografiji*, Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 111–116.
14. Gross, Mirjana, *Suvremena historiografija*, Novi liber, Zagreb, 2001.
15. Hameršak, Marijana, *Desetljeća Arièsove povijesti djetinjstva*, Časopis za suvremenu povijest, Institut za hrvatsku povijest, god. 36, br. 3, Zagreb, 2004., str. 1061–1078.
16. Hunt, Lynn (ur.), *Nova kulturna historija*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2001.

17. Janeković Römer, Zdenka, *Mirjana Gross: traganje za novim putevima povijesnog mišljenja*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 32/33, Zagreb, 2000., str. 481–484.
18. Janeković Römer, Zdenka, *O pisanju povijesti i znanju o prošlosti*, Zbornik Mirjane Gross, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1999., str. 445–458.
19. Janeković Römer, Zdenka, *Povijesna spoznaja i metodologija povijesti u postmoderni*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 32/33, Zagreb, 2000., str. 203–221.
20. Kisić Kolanović, Nada, *Historiografija i postmoderna teorija pripovijedanja: Hayden White i Dominic LaCapra*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 35, br. 1, Zagreb, 2003., str. 217–234.
21. Kolar – Dimitrijević, Mira, *Novi časopis: Ekonomska i ekohistorija*, Ekonomska i Ekohistorija, br. 1, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i historiju, Meridijani, Zagreb – Samobor, 2005., str. 5–7.
22. Korunić, Petar, *Odsjek za povijest i Hrvatski studiji: kriza povijesne struke se nastavlja*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 32/33, Zagreb, 2000., str. 461–472.
23. Korunić, Petar, *Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 31, Zagreb, 1998., str. 167–179.
24. Leček, Suzana, *Povijest i interdisciplinarnost*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 33, br. 1, Zagreb, 2001., str. 147.
25. Leček, Suzana, *Usmena povijest – povijest ili etnologija? Mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 33, br. 1, Zagreb, 2001., str. 149–153.
26. Little, Daniel, *Philosophy of History*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/>
27. Markus, Tomislav, *Tumačenje (post)historije i ekološka kriza*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 37, br. 1, Zagreb, 2005., str. 7–36.
28. Martin, Michael – McIntyra, Lee (ur.), *Readings in the Philosophy of Social Science*, Massachusetts Institute of Tehnology, 1994.
29. Prlenda, Sandra – Brkljačić, Maja (ur.), *Kultura pamćenja i historija*, Golden marketing, Zagreb, 2006.
30. Rendić-Miočević, Ivo, *Freud i znanost o povijesti danas*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 33, br. 1, Zagreb, 2001., str. 187–192.

31. Roksandić, Drago, *Komparativna historija – izazovi i mogućnosti*, Uvod u komparativnu historiju, Golden marketing, Zagreb, 2004.
32. Slukan Altić, Mirela, *Karte kao izvor za ekohistorijska istraživanja tromeđe*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, sv. 32/33, Zagreb, 2000., str. 323–332.
33. Švab, Mladen, *U povodu knjige Mirjane Gross Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 28, br. 3, Zagreb, 1996., str. 457–462.
34. Vranicki, Predrag, *Filozofija historije*, sv. 1., Golden marketing, Zagreb, 2001.
35. White, Hayden, *Historijska pripovjednost i problem istine u historijskom prikazivanju*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 36, br. 2, Zagreb, 2004., str. 621–635.

Kristian Benić: The philosophy of history in the modern Croatian historiography (summary)

Knowledge of the past is one of the fundamental problems of the methodology of history. The starting point of every historian's work should thus be considering the sources and scope of that knowledge. History is, through it's mode of inquiry and problem solving, closely tied to the philosophy of history, an autonomous field of study within the philosophy of science. Contemporary Croatian historiography also shows interest in the debate on the sources and scope of the knowledge of the past. The example of the works published in contemporary Croatian historiographic magazines illustrates the amount of interest in, as well as the content of, the debate on the philosophy of history. The modern Croatian historians' way of dealing with the problems of the methodology and philosophy of history is mostly unsystematic and sketchy at best, while only a minority of authors makes a significant contribution to the debate. Some of the fundamental points of interest of Croatian historians are postmodernist authors, who – denying a language-independent reality – negate a series of common assumptions about history itself, and the problem of interdisciplinarity, which leads to the question of the attitude of history towards the facts given by natural sciences and other human sciences.

Kristian Benić: Philosophie der historischen Wissenschaft in der zeitgenössischen kroatischen Historiografie (Zusammenfassung)

Die Geschichtskennntnis ist eines der grundlegenden Probleme der Methodologie der historischen Wissenschaft. Überlegungen über ihre Quellen und Reichweiten sollten der Ausgangspunkt jedes Geschichtlers sein. Die Art und Weise wie die Methodologie der historischen Wissenschaft bei der Problematik und bei der Auslegung der Antworten vorgeht, ist eng mit der Philosophie der historischen Wissenschaft verbunden, welche als autonomer Zweig im Rahmen der Wissenschaftsphilosophie besteht. Die zeitgenössische kroatische Historiografie zeigt ebenfalls das Interesse für Diskussionen über Quellen und Reichweiten der Geschichtskentnisse. Welches Interesse an der Philosophie der historischen Wissenschaft besteht und wie groß ist der Umfang der Diskussionen, kann man am besten an den Beispielen der publizierten Arbeiten in gegenwärtigen kroatischen historiografischen

Zeitschriften sehen. Die zeitgenössischen kroatischen Geschichtler befassen sich größtenteils unsystematisch und oberflächlich mit eng verbundenen Problemen der Methodologie und der Philosophie der historischen Wissenschaft, während nur ein kleiner Teil der Autoren bedeutenden Beitrag zur Diskussion leistet. Eines der grundlegendsten Gegenstände des Interesses kroatischer Geschichtler sind die postmodernen Autoren, die sowohl die Existenz einer Realität, die unabhängig von der Sprache sei, als auch eine Reihe von gebräuchlichen Auffassungen über die historische Wissenschaft negieren. Weiterhin bestreiten sie das Problem der Interdisziplinarität, wodurch die Frage über das Verhältnis der historischen Wissenschaft zu den Erkenntnissen gestellt wird. Das betrifft Erkenntnisse, die uns die Naturwissenschaften und andere Wissenschaften geben, die den Menschen zum Forschungsobjekt haben.

Kristian Benić: Filosofia della scienza storica nella moderna storiografia croata? (riassunto)

La conoscenza della storia è uno dei problemi fondamentali della metodologia della scienza storica. Considerazioni sulle fonti ed estensioni della detta conoscenza dovrebbe essere il punto di partenza per ogni storico. Nel modo di problematizzare ed esporre le risposte, la metodologia della scienza storica è strettamente legata alla filosofia della scienza storica, che esiste come materia autonoma nella scienza filosofica. Anche la moderna storiografia croata mostra interesse per le discussioni sulle fonti e sulle estensioni della conoscenza storica. Quant' è l' interesse e qual' è il contenuto delle discussioni sulla filosofia della scienza storica si vede benissimo sull' esempio degli articoli pubblicati nelle moderne riviste storiografiche croate. Nella maggior parte i moderni storici croati scrivono non sistematicamente e superficiale dei problemi strettamente legati alla metodologia e alla filosofia della scienza storica, mentre solo un minore numero d' autori dà un significativo contributo alla discussione. Uno degli interessi fondamentali degli storici croati sono gli autori postmoderni, i quali – negando l' esistenza della realtà indipendente dalla lingua – negano anche un gran numero di esistenti immagini sulla scienza storica, ed il problema interdisciplinario, il quale apre la domanda del riferimento della scienza storica alla conoscenza che danno le scienze naturali e le altre scienze sull' uomo.

Kristian Benić: La philosophie de la science historique dans l'historiographie croate contemporaine ? (résumé)

La connaissance de l'histoire est l'un des problèmes fondamentaux de la méthodologie de la science historique. La réflexion sur ses sources devrait être le point de départ de chaque historien. Par la manière de poser les problèmes et d'exposer les réponses, la méthodologie de la science historique est étroitement liée avec la philosophie de la science historique qui existe comme une sphère autonome dans la philosophie de la science. L'historiographie croate contemporaine montre aussi l'intérêt pour les discussions sur les sources et la portée de la connaissance de l'histoire. C'est sur l'exemple des ouvrages publiés dans les revues contemporaines croates historiographiques qu'on voit le mieux la quantité de l'intérêt et la qualité du contenu des discussions de la philosophie de la science historique. La plupart des historiens contemporains croates s'occupent des problèmes étroitement liés avec la méthodologie et la philosophie de la science historique d'une manière non-systématique et superficielle, tandis qu'un petit nombre d'auteurs offrent une contribution significative à la discussion. L'un des objets de l'intérêt fondamentaux des historiens croates sont les auteurs postmodernes qui, en niant l'existence d'une réalité indépendante de la langue, nient aussi une suite d'idées stabilisées de la science historique et le problème de l'interdisciplinarité au

moyen duquel on ouvre la question de la relation de la science historique vers les connaissances qui sont proposées par les sciences naturelles et toutes les autres sciences concernant l'homme.